

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

[Tractatus de attributis, de visione beatifica, de scientia Dei ac de ejus
voluntate et providentia]

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Disp. IV. De attributis in particulari

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77132](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77132)

DISPUTATIO IV.

De attributis in particulari.

Consideratis attributis Dei in communi, ad singula in particulari explicanda progredimur; & primò ea quæ ad esse Divinum pertinent exponemus; deinde de his quæ spectant ad operationem, mirum scientia, voluntate, iustitia, misericordia, amore, providentia, aliisque similibus, differemus.

ARTICULUS I.

De Simplicitate Dei.

Ad questionem 3. Divi Thomæ.

Rectè docet Dionysius libro de mystica Theol. cap. 2. Theologum, dum ad Dei cognitionem procedit, prius sculptoris artem & deinde pictoris industriam imitari debere. Sicut enim sculptor, talem ligni vel marmoris materiam cadit, dolat, sculptit, levigat, sicque per destructionem statuam perficit, ita & Theologus, ut perfectam divinæ essentia ideam efformet, prius debet ab illa simplicissima, & actualissima natura, omnes defectus & imperfectiones creaturarum abstrahere, & postea ad instar pictoris, diversis coloribus eam depingere, variisque perfectionibus eam exornare. Hanc artem imitatur Doctor noster Angelicus, priusquam enim agat de perfectione Dei, & de eius bonitate, infinitate, immensitate, aliisque attributis ad esse Dei pertinentibus, eius simplicitatem considerat, & ab illa purissima essentia, omnem defectum potentialitatis, compositionis, vel componibilitatis excludit. Cui ordini & methodo inhærentes, priusquam de perfectione Dei, eiusque bonitate disputemus, pauca de divina simplicitate dicemus.

§. I.

Demonstratur Deum esse omnino simplicem, & realis compositionis expertem.

1. Notandum primò: Nomine simplicitatis in genere, nihil aliud significari, quam negationem compositionis, quæ triplex à Philosophis assignatur: Una physica ex materia & forma, vel ex objecto & accidente: Alia metaphysica ex essentia & existentia, vel ex supposito & natura; & alia logica, ex genere & differentia.
2. Notandum secundò: Præter compositionem intrinsecam, simplicitati repugnantem, aliam esse extrinsecam, quæ aliquid cum alio componit, quamvis in se non componatur, quæque ipsum denominat activè componens, non compositum: Ut constat in materia prima, quæ licet sit in se intrinsecè incomposita, venit tamen in compositionem aliorum, & est primum subiectum ex quo omnia elementa & mixta componuntur. His præmissis.
3. Dico primò: Deum esse simplicissimum, & realis compositionis expertem.
Hanc veritatem multipliciter demonstrat D. Thomæ hic art. 7. Primò, quia omne compositum est posterius suis componentibus, & dependens ab eis: Sed Deus est primum ens; & in eo nihil est prius & posterius, nec ab alio de-

Tom. I.

pendens: Ergo est simplex & incompositus.

Secundò, Omne compositum causam habet quæ conjungat extrema; quæ enim inter se diversa sunt, in aliquod unum non conveniunt, nisi per aliquam causam adunantem: At Deus causam non habet, sed est prima omnium causa: Ergo non est compositus.

Tertio, In omni composito est aliquid quod non est ipsum, nulla enim partium hominis, est homo, nec aliqua pars pedis, est pes: Sed in Deo nihil est quod non sit Deus: Ergo in illo nulla est compositio.

Quartò, Quidquid ex pluribus componitur, ex imperfectis conflatur, ut ait Damascenus libro 1. fidei orthodox. At in Deo, nihil potest esse imperfectum: Ergo & nihil compositum. Quam rationem eleganter expressit Hilarius 7. de Trin. his verbis: Non ex compositis atque inanimatis Deus, qui vita est, subsistit; neque qui virtus est, ex inferioribus continetur; neque qui lux est, obscuris coarctatur; neque qui spiritus est, ex disparibus formabilis est: totum quod in eo est, unum est.

Denique eadem veritas in dictione demonstrari potest: Quanam enim in Deo esset compositio? Non ex membris humanis, vel partibus integrantibus, ut fingebar Antropomorphitæ; incorporeus enim est, & summus spiritus. Non ex materia & forma, est enim summè immaterialis, & ab omni materia labe segregatus. Neque ex potentia & actu, cum sit actus purissimus. Non ex natura & supposito, est enim per se subsistens. Non ex essentia & existentia, est enim suum esse. Non ex subiecto & accidente: est enim immutabilis. Nec denique ex essentia & attributis, vel relationibus, cum nulla inter illa sit distinctio modalis, vel formalis, ut supra contra Durandum & Scotum ostendimus. Ineffabilem ergo simplicitatem, quæ Deus (inquit Dionysius) tam parvus est, ut nihil sit; tam magnus, ut omnia sit: tam simplex, ut nihil possit illi adimi, ita plenus & abundans, ut nihil possit illi adici! Duplex igitur est distinguenda simplicitas, una quæ provenit ex potentialitate & defectu: alia quæ procedit ex actu & forma: illa pauperem efficit, ista divitem; prima imperfectionem secum affert, secunda summam denotat perfectionem: prima convenit materiæ primæ, quæ est infimum omnium entium, & prope nihil, ac primum subiectum, ex quo fiunt omnes generationes & mutationes; secunda verò est propria Deo, qui est primum ens, actus purus, ac summè immaterialis, & qui (ut notat Cornelius Mussus in libro de divina historia) dicitur unus, non solum quia non habet socios alios Deos, sed quia in Deo nihil est quod non sit Deus, & omnia in se unit; ea enim quæ sunt in Deo, non sunt tantum in Deo, vel Dei, vel circa Deum, sed sunt ipse Deus. Nedum habet divinitatem, sed est ipsa Deitas: totum est sine partibus, substantia sine accidentibus, differt ab omnibus sine differentia; subsistit, sed est ipsa et sua hypostasis; existit, sed est suum esse; intelligit, sed est suum intelligere; agit, & est sua actio, & suum agere. Denique ut ait Boetius in prosa de Trinitate.

Simplex esse simplex posse:

Simplex velle simplex posse:

cuncta sunt simplicia.

Contra hoc attributum militat præcipuè error Antropomorphitarum, qui Deum dicebant esse corporeum, eique figuram, & membra humana

L 2

affin-

affingebant. In quem errorem, nonnullos Aegypti Monachos, solâ imperitiâ, & rusticitatis simplicitate, lapsos esse, referunt S. Augustinus libro 1. de moribus Eccles. cap. 10. & Cassianus collat. 10. cap. 2. 3. & 5. Hunc reprobatur Scriptura variis in locis, in quibus Deus vocatur Spiritus: Joan. 4. Spiritus est Deus. 2. ad Corinth. 5. Dominus autem Spiritus est. Actorum 12. Non debemus existimare sculpturam artis, & cogitationis hominis, divinum esse simile. Et ad Romanos 1. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt & mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis: quod directe contra Antropomorphitarum pugnat errorem.

6. Nec illis favent quaedam Scripturae loca, in quibus Deo attribuuntur membra corporea, ut Job 40. Si habes brachium sicut Deus; & actiones quaedam humanae: ut videre, audire, sedere, stare. Vel etiam trina dimensio, ut Job 11. Excellentior calo est, & quid facies? profundior inferno, & unde cognoscas: longior terra mensura ejus, latior mari. Haec enim in sensu metaphorico intelligenda sunt, ita ut profunditas, vim ejus cognoscendi occulta; altitudo excellentiam virtutis ejus super omnia, sive potentiam Dei omnia gubernantem, & conservantem: longitudo durationem, latitudo affectum dilectionis ad omnia denotet. Vel ut profunditate, incomprehensibilitas Dei: longitudine, processus virtutis ejus ad omnia penetrantis: latitudine, protectio ejus omnia continens, significantur, ut notat S. Thomas hic art. 1. ad 1. ex S. Dionysio cap. 9. de div. nom. Eodem modo, oculis Dei, ejus scientia & providentia: brachio & manibus, ejus potentia operativa ad extra: pedibus, amor & affectus, vel etiam operatio transiens, designantur. Denique dicitur Deus sedens propter suam immobilitatem, & auctoritatem: stans, propter suam fortitudinem, ad debellandum omne quod ipsi adversatur: nec aliter ad illum acceditur, vel ab illo receditur, quam affectibus mentis: juxta S. Thomam ibidem ad 3. 4. & 5.

7. Non licet etiam, ex eo quod homo sit factus ad imaginem & similitudinem Dei, inferre Deum esse corporeum, humanamque habere figuram, ut enim notat idem S. Doctor hic art. 1. ad 2. post D. Augustinum libro 1. de Doct. Christ. & in Psalmum 48. imago Dei non est in homine secundum corpus, sed secundum intellectum & rationem, quae sunt incorporea. Vel ut docet Chrysostomus homilia 8. in Genesim, imago Dei in homine, est ratioe dominii, & principatus quem habet in ceteras creaturas: Unde postquam Deus dixit Genesim 1. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, statim addit, ut prae sit piscibus maris, & volatilibus caeli.

8. Non obest etiam divinae simplicitati, mysterium Trinitatis, quamvis in eo fides agnoscat tres personas realiter distinctas, & in eadem essentia intime conjunctas. Ut enim docet S. Doctor in 1. dist. 8. quaest. 4. art. 1. ad 4. Perfectio personalis comparata ad essentiam, non differt re ab ipsa, & ideo non facit compositionem cum ea: sed comparata ad suum correlativum, facit distinctionem realem; sed ex illa parte non est aliqua unio, & ideo nec compositio. Quibus verbis declarat, quod ut divinae persona compositionem efficerent cum essentia, deberent uniri inter se, sub ea ratione quâ relative distinguntur: sic verò non uniantur;

sed potius opponuntur; sed solum quâ ratione comparantur ad essentiam, cum qua realiter identificantur; & sic ex neutra parte faciunt compositionem: non ex parte essentiae, propter defectum distinctionis; nec ex parte correlativorum, propter defectum unionis.

S. II.

Demonstratur Deum non posse in compositionem aliorum venire.

9. Dico secundò, impossibile esse quod Deus veniat in compositionem aliorum, saltem per modum partis intrinsecè componentis. Est contra quosdam antiquos Philosophos, qui, ut refert S. Augustinus libro 7. de civit. arbitrati sunt Deum esse animam mundi, & singulas ejus partes informare, sicut anima informat partes corporis humani: quod etiam asseruit Almatius, damnatus in Concilio Lateranensi: Cujus mentem (inquit Concilium) sic pater mendacii excavit, ut ejus doctrina, non tam haeretica, quam insana sit. Est etiam contra quendam Davidem de Dinando, qui ut dicit S. Thomas hic art. 8. Stultissime posuit Deum esse materiam primam.

10. Probatur conclusio triplici ratione, quam ibidem insinuat S. Doctor. Prima est, quia Deus est prima causa efficiens rerum omnium, Cujus non est intrinsecè componere, sed extrinsecè efficere composita. Secunda, Deus est primo & per se agens: quod autem venit in compositionem, non est primo per se agens, sed potius factum, & compositum. Tertia, Deus est ens perfectissimum, & completissimum: omnis autem pars componens, est imperfecta & incompleta, & pendet à causa efficiente, ut alteri conjungatur: Ergo impossibile est, quod Deus veniat in compositionem alicujus per modum partis.

11. Dices: Persona Christi est composita ex personalitate Verbi & humanitate assumpta, ut docent Theologi in Tractatu de Incarnatione, & definitur in 3. Synodo generali, his verbis: Si quis non confiteatur unionem Verbi ad carnem conjunctam animae rationali, secundum compositionem, anathema sit. Et Leo Papa Epistolâ ad Julium, docet Christum constare ex tribus substantiis: scilicet Verbo, animâ, & carne: Ergo Deus potest venire in compositionem alterius.

12. Respondeo concessio Antecedente, distinguendo Consequens. Ergo potest venire in compositionem alterius, per modum partis materialis, aut formalis intrinsecè componentis, nego: per modum termini completis & actualis aliquam naturâ, concedo. Sive ut alibi dicunt: compositio ex his, nego: compositio cum his, concedo.

13. Explicatur: Duplex datur compositio: una quae fit ex partibus, & entibus incompletis, quorum unum ab alio perficitur & actuatur, & vocatur compositio ex his: qualis est compositio ex materia & forma, vel ex subjecto & accidente; & haec cum essentialiter involvat imperfectionem dependentiam, vel informationis, Deo repugnat. Alia verò est quâ terminus unitur rei terminabili, eam intrinsecè complendo, actuando, & terminando: quo pacto substantia unitur naturae, & vocatur compositio cum his; & haec nullam includit dependentiam, vel informationem, aut imperfectionem ex parte termini: sed potius summam in eo denotat actualitatem, & perfectionem. Et hoc genere compositionis, quae nullo modo divinae simplicitati officit, docent

Theolo-

Theologi cum S. Thoma 3. parte, quæst. 2. art. 4. personam Christi ex personalitate Verbi Divini, & humanitate assumptæ, esse compositam, ut in Tractatu de Incarnatione latius exponemus.

§. III.

Excluditur etiam à Deo compositio rationis.

12. **D**ico tertio: In Deo non esse compositionem rationis ex genere & differentia. Ita D. Thomas hic art. 5. cont. Gent. cap. 25. & de ente & essentia cap. 6. ubi variis rationibus hanc veritatem demonstrat.

Prima est, Deus est actus purus: Ergo non componitur ex genere & differentia. Probatur Consequenter: genus dicit potentiam perfectibilem per differentiam: Ergo si Deus sit actus purus, non potest componi ex genere & differentia: nam purus actus, nullam debet habere permutationem potentie.

Dices cum Nominalibus: Actum purum excludere solum à se potentiam realem, non autem potentiam rationis, qualis est illa quæ generi in comparatione ad differentias competit.

Sed contra: licet hæc compositio sit rationis, debet tamen habere fundamentum ex parte rei cognitæ, cum non sit compositio rationis ratiocinantis, sed ratiocinatæ; & cum intellectus noster non fundet ad libitum in aliqua re, conceptum generis & differentia: Sed fundamentum gradus generici est potentialitas quæ reperitur in natura quæ denominatur genus: Ergo ut aliqua natura componatur ex genere & differentia, debet habere aliquid potentialitatis, & aliquid actualitatis, quod actui puro repugnat.

13. **S**ecunda ratio: Si Deus componeretur ex genere & differentia, vel illud genus ex quo componeretur, & in quo cum rebus creatis univoce conveniret, esset ens, vel substantia? Neutrum dici potest: Ergo Deus non componitur ex genere & differentia. Minor probatur quantum ad utramque partem. Et primo quod non possit esse ens: tum quia, ut suppono ex Metaphysica, ens non est univoce cum, sed analogum ad Deum & creaturas. Tum etiam, quia genus debet esse extra suas differentias: ens autem, cum sit transcendens, in omnibus formalitatibus & differentis rerum includitur. Quod verò non possit esse substantia, sic ostenditur. Supremum genus prædicamenti substantiæ, est illud cui competit aptitudinaliter tantum, seu radicaliter esse per se; & cui convenit secundario tanquam proprietas, subsistere accidentibus, & esse subiectum contrariorum: At Deus, cum sit suum esse per se subsistens, non potest habere hanc perfectam aptitudinalem, seu radicalem, sed tantum actualem & exercitam: & cum sit immutabilis, non potest subsistere alicui accidenti, nec esse subiectum contrariorum: Ergo substantia non potest esse genus ex quo Deus componatur, & in quo cum rebus creatis univoce conveniat.

14. **T**ertia ratio sumitur ex infinitate Dei, & potest sic formari: Impossibile est quod essentia simpliciter & in genere entis infinita, consistat genere & differentia: Sed essentia divina est simpliciter & in genere entis infinita: Ergo non potest consistere genere & differentia. Minor patet, Major probatur. Impossibile est id quod est infinitum in aliquo ordine, constare ex duabus rationibus, in eodem ordine finitis & limitatis: Sed genus & differentia sunt quid finitum & limita-

A tum in ratione entis: Ergo impossibile est quod essentia infinita consistat genere & differentia. Major est evidens, quia ex rationibus finitis, nihil nisi finitum fieri potest. Minor probatur: Genus & differentia, se invicem excludunt in suis conceptibus: Ergo conceptus differentia, non includit rationem entis, quam continet conceptus generis, nec è converso, genus rationem entis, quam continet differentia: Ergo qualibet ex istis duabus rationibus, est finita & limitata perfectionis in ratione entis, & non infinita cum infinitum in quolibet genere, omnes illius perfectiones includat.

B Confirmatur & magis illustratur hæc ratio. Genus & differentia sunt partes metaphysicæ, speciem componentes, & sese mutuo excludentes: genus enim in suo conceptu non includit etiam implicitè differentiam, nec differentia genus: Sed impossibile est in ente infinito dari duas rationes, aut perfectiones, se invicem excludentes, & quarum una, implicitè saltem, non includatur in alia: Ergo impossibile est, in ente infinito dari compositionem ex genere & differentia. Major constat, Minor verò probatur. Impossibile est in ente infinito dari aliquam rationem vel perfectionem, quæ in suo conceptu aliquid imperfectionis includat, aliàs illud non esset infinite perfectum: Sed illa perfectio quæ à suo conceptu aliam excludit, aliquam imperfectionem importat, nam excludere à se aliquam perfectionem, imperfectio est: Ergo repugnat in ente infinito dari aliquam perfectionem, quæ à suo conceptu aliam excludat, eamque implicitè saltem non includat.

C Confirmatur amplius: Sicut repugnat aliquam lineam esse infinitam, si sit terminata propriis terminis, scilicet punctis, ita implicat aliquam substantiam esse in genere entis infinitam, si sit terminata propriis terminis essentia: Sed termini essentia sunt genus & differentia: Ergo implicat aliquam substantiam infinitam consistere genere & differentia.

D Quarta ratio: Illud omne quod constat genere & differentia, debet habere existentiam à sua essentia distinctam: Sed Deus, cum sit actus purus, & per se existens, non habet existentiam à sua essentia distinctam: Ergo non componitur ex genere & differentia. Minor constat, Major probatur. Ut enim docent Caietanus de ente & essentia cap. 6. & Ferrariensis 2. contra Gentes cap. 95. fundamentum compositionis ex genere & differentia, in substantiis spiritualibus, est distinctio essentia ab existentia: quia cum essentia importet ordinem ad existentiam, sicut potentia ad actum, penes majorem, vel minorum elongationem ab existentia, possunt in ipsa essentia concipi gradus magis & minus potentiales, ex quibus qui propinquior est existentia, se habet respectu remotioris, ut actualis ad potentialem, & ut differentialis ad genericum. Unde substantia spiritualis ex genere & differentia constans, necesse est debet habere essentiam ab existentia distinctam, ut in ea aliquid magis propinquum, & aliud magis elongatum ab existentia concipi possit. Ad cuius rationis efficaciam, Ferrariensis existimat sufficere quod esse distinguatur ratio ne ab essentia: Caietanus verò & alii Thomista, probabilius sentiunt, D. Thomam aliquid amplius velle, & intendere, quod in re composita ex genere & differentia, existentia debet realiter ab essentia distinguui.

16. Dices: Inter attributa divina & essentiam, datur distinctio rationis cum fundamento in re, ut supra ostendimus contra Nominales: Ergo & compositio rationis, qualis est compositio ex genere & differentia. Consequentia patet, tum ex paritate rationis, tum etiam quia ad compositionem rationis sufficit sola distinctio rationis inter extrema quæ per intellectum ununtur.

Respondeo primò, distinguendo Antecedens: Inter attributa divina & essentiam, datur distinctio rationis, per modum excludentis & exclusi, nego Antecedens: per modum expliciti & impliciti, concedo Antecedens, & nego Consequentiam: nam ad compositionem ex genere & differentia, requiritur distinctio rationis per modum excludentis & exclusi, cum gradus genericus à suo conceptu excludat differentialem, nec in eo implicitè includatur.

Respondeo secundò, dato Antecedente, negando consequentiam, & paritatem. Ratio discriminis est, quia distinctio rationis attributorum ab essentia, fundatur in eminentia divinæ naturæ, quæ licet sit in se simplicissima, est tamen virtualiter multiplex, ut in præcedenti disputatione exposuimus: compositio verò ex genere & differentia, fundatur in potentialitate & actualitate, vel in compositione ex essentia & existentia, quæ repugnant actui puro, & enti per essentiam.

ARTICULUS II.

De Perfectione Dei.

Ad questionem 4. Divi Thomæ.

Hactenus sculptoris munere functus sum, tollendo à divino & increato esse defectus creaturarum qui obscurare vel impedire poterant divinæ formæ & pulchritudinis aspectum: nunc ad pictoris artem me convertito, ut sicut ille, superinductis tabulæ variis colorum lineamentis, imaginem effingit; ita attribuendo Deo rerum omnium perfectiones, pulcherrimam & ornatissimam divinitatis formam, rudi saltè penicillo depingam. Sicut fecit, Sponsa in Canticis, ubi ad jurata à sodalibus, ut qualis esset dilectus ejus enarraret: *Dilectus meus* (inquit) *candidus & rubicundus, electus ex millibus, caput ejus aurum optimum, coma eius sicut elata palmarum, nigra quasi corvus &c.* Denique ut sponsa pulchritudinem describat, non singulorum hominum, sed totius universi perfectiones recenset: ut significet in Deo creaturarum omnium perfectiones eminentissimo modo præexistere, quod §. sequenti demonstrabimus.

§. I.

Demonstratur Deum esse summè perfectum, & in eo perfectiones omnium rerum contineri.

17. Dico primò, rerum omnium perfectiones esse in Deo, ac proinde illum esse summè & infinite perfectum.

Probatur primò ex Scriptura, & Sanctis Patribus: dicitur enim Psalmo 49. *Pulchritudo agri mecum est: quæ verba expendens Augustinus ibidem, subdit: Quid enim cum illo non est? cum illo ager, cum illo species terræ, cum illo species cæli, cum illo omnia volatilia, quia ipse omnia.* Item Exodi 3. Deus

A plenitudinem essendi sibi tribuit, his verbis: *Ego sum qui sum, & qui est misit me ad vos.* Et cap. 33, cum Moyses ab illo petisset, ut sibi ostenderet omnem gloriam suam, respondit, *Ostendam tibi omne bonum.* per hoc aperte indicans, omnem bonitatem & perfectionem, in ipso perfectissimo modo contineri. Quod etiam testatur nomen יהוה, Iehova, quod interpretatur unus & omnia, & derivatur à radice Hebraica יהיה Haijah, quæ significat ipsum esse, seu ipsam essendi plenitudinem, ut supra annotavimus: unde à Nazianzeno Deus, *μελαγος θεος*, id est pelagus quoddam essentia, immensum, & infinitum, & à Trimegisto, *Rerum omnium universitas* appellatur. Et similiter B Græci, illum *το παν*, id est *universum*, nominarunt, ut significarent in illo omnia eminentissimo & perfectissimo modo contineri. Unde in oraculo illo, *Magus Pan mortuus est*, cujus meminit Plutarchus in libro de Oraculorum defectu: Christus vocatur *Magus Pan*, quia est omnium dominus, & universa in se continet. Et alii aliter id intelligant. Eodem juxta multorum interpretationem pertinet illud quod Deus dixit Moysi Exodi 33. *Ego ostendam omne bonum tibi, nimirum quia in Deo sunt omnia, perfectissimo & eminentissimo modo.* Unde egregiè Nazianzenus in quodam carmine.

In te omnia permanent, ad te confestim festinant omnia,

C *Tu omnium finis, tu unus, & omnia, & nihil rerum,*

Cum neque unum sis, neque omnia, quem te appellem,

Qui solus innominabilis, & omni-nomius?

Quos versus sic exponit Leslius libro 1. de perfectionibus divinis cap. 1. dicitur esse omnia, quia omnia in ipso continentur, ita ut sit omnia formaliter, vel eminenter. Dicitur esse nihil rerum, quia est supra omnia, quæ à nobis concipi possunt. Simili modo dicitur innominabilis, & omni-nomius; Et si enīa pluribus nominibus appellatur, ut à nobis aliquomodo concipi possit; nullum tamen nomen, nullaque nostra conceptio, illum exprimere potest, prout est in seipso; juxta illud ejusdem Nazianzeni oratione de fide, quæ est 49. *Certe hoc Deus est, quod cum dicitur, non potest dici; cum asseritur, non potest asseri; cum definitur, ipsa definitione crescit.*

Probatur insuper conclusio rationibus D. 18. Thomæ hic art. 2. & primo contra Gentes c. 28. & 38. & lib. 2. cap. 2. Prima potest sic proponi. Deus est ipsum esse per se subsistens, & per essentiam: Ergo omnes rerum perfectiones in se continet. Consequentia probatur: Omnis perfectio petitur penes aliquod esse; justitia enim dat esse justum, potentia esse potentem, sapientia esse sapientem: Ergo ubi erit tota plenitudo essendi, & totius esse latitudo, ibi etiam erit omnis perfectio. Unde egregiè Bernardus de Deo percontatur, ac sibi ipse respondet: *Quis est? Non sane occurrit melius quàm qui est.* Hoc ipse de se voluit responderi, hoc docuit dicente Moysè ad populum, ipso quidem injungente, *Qui est misit me ad vos. Merito quidem. Nil competentius aternitati, quæ Deus est. Si bonum, si magnum si beatum, si sapientem, vel quidquid tale de Deo dixeris, in hoc verbo instauratur, quod est, est. Nempe hoc est esse, quod hoc omnia esse. Si centum talia addas, non recessisti ab esse. Si ea dixeris, nihil addidisti: Si non dixeris, nihil minuisisti. Si didisti hoc tam singulare, tam summum esse, uoune in comparatione hujus quidquid hoc*

non est iudicis potius non esse, quam esse? Quid item Deus: sine quo nihil est. Tam nihil esse sine ipso, quam nec ipse sine se potest. Ipse sibi, ipse omnibus est. Ac per hoc quodammodo solus est ipse, qui suum ipsum est, & omnium esse.

Confirmatur: Si daretur albedo separata, & per se subsistens, quæ nullum diceret ordinem ad subiectum, nihil ei de virtute & perfectione albedinis deesse posset: nam albi albedini, aliquid de virtute & perfectione albedinis deest, ex defectu recipientis; quia eam secundum suum modum recipit. At Deus est ipsum esse abstractum ab omni contrahibili, infinitum, irrecipitum, & illimitatum: Ergo totam entis perfectionem in se continet.

Confirmatur amplius: Quod est infinitum in aliquo genere, omnes illius perfectiones continet, v. g. si dare ut calor infinitus, omnem perfectionem caloris contineret; si poneretur linea infinita, omnem longitudinem occuparet: vel si daretur sphaera immensa & infinita, illa (ut ait Nicolaus Cusa, libro de docta ignorantia) intra sui ambitus interminatus amplitudinem, omnes figuras comprehenderet: Sed esse per se subsistens & irrecipitum, est simpliciter, & in genere entis infinitum; cum careat omni limitativo, tam materiali, quam formali; ut latius expendemus infra, quando agemus de infinitate Dei: Ergo illud omnes omnium entium perfectiones eminentissimè in se continet.

19. Secunda ratio: Unum quodque intantum est perfectum, in quantum est in actu, imperfectum verò, in quantum est in potentia, cum privatione actus: Sed Deus est totaliter in actu, & nullo modo in potentia; est enim actus purissimus, & omnis potentialitatis expers: Ergo perfectissimus est.

Præterea: In unoquoque genere est aliquid perfectissimum, à quo cætera sub tali genere comprehensa mensurantur: Sed Deus est primus in genere entis: Ergo est mensura totius bonitatis & perfectionis in rebus, & omnes creaturarum perfectiones in se continet.

Confirmatur: Quæ sunt dispersa in inferioribus, modo eminentiori sunt unita in superioribus: Sed Deus est primum & supremum omnium entium: Ergo omnium creaturarum perfectiones, in ipso eminentissimo modo uniuntur, & continentur.

20. Denique, ut dicitur S. Doctor hic art. 2. Quidquid est perfectionis in effectu, debet inveniri in causa efficiente, vel secundum eandem rationem, si sit agens univocum; vel eminentiori modo, si sit æquivocum: Sed Deus est prima causa effectiva rerum: Oportet ergo rerum omnium perfectiones in eo præexistere. Unde Dionysius de divin. nomin. cap. 8. *Si per exiles imagines, ad auctorem omnium ascendentes, purgatissimis oculis respiciamus, omnia inveniemus in omnium causa, uniformiter, & conjuncte.* Et cap. 2. docet omnia de Deo affirmari quodam modo & negari; illumque vocat, *ἡ ἀπείρονος ἀρχὴ, ἢ ἀπείρονος ἀπείρονος*, id est, *Omnium positionem, & omnium ablationem*: quia eminenter ponit omnia, tanquam omnia continens, & formaliter omnia aufert; quia à se excludit omnem rationem formalem creatam & limitatam.

21. Difficet tamen quibusdam, hæc Angelici Doctoris ratiocinatio; quia (inquiunt) Sol generat hominem, & causat albedinem: neutrum tamen est in Sole: ex femine nascitur animal, quod non est in ipso femine; penicillus effingit imaginem,

A quis tamen dixerit, imaginem esse in penicillo? Ergo licet Deus sit causa creaturarum, non sequitur earum perfectiones in illo præexistere. Addunt alii, quod cum perfectiones creaturarum sint finitæ, non sequitur Deum esse infinite perfectum, ex eo quod illas contineat.

Hæc tamen levia sunt, ac frivola, & rationem D. Thomæ magis confirmant, quam infirmant: certissimum enim est hoc principium, effectus in sua causa efficiente præexistit: nam causa efficiens, in hoc à materiali differt, quod hæc in potentia tantum, illa verò in actu præhabeat suos effectus: quomodo enim eos producere posset, nisi eos in se virtualiter præhaberet? nam, ut communiter dicitur, nemo dat quod non habet: Sed agere & producere, est dare esse effectui: Ergo agens præhabet in se totum esse, totamque perfectionem sui effectus; vel formaliter, si sit causa univoca, vel eminenter, si sit æquivoca; vel virtualiter, si sit causa instrumentalis, elevata per virtutem, & motionem principalis agentis. Unde negatur imaginem non esse saltem virtualiter in penicillo, ratione motionis artificiosa, à qua regulatur, & applicatur ab artifice. Negatur etiam animal non præexistere virtualiter in femine, & hominem in Sole.

Ad illud quod additur, dicendum est, quod quamvis perfectiones creaturarum, quæ actu sunt, vel erunt, aut fuerunt, finitæ sint, & in aliquo determinato numero: Creaturæ tamen possibiles quæ latent in omnipotentia divina, tanquam in causa, earumque perfectiones, infinitæ sunt, saltem in potentia, & sine categorematicè, ut loquuntur Philosophi: Deus enim, quælibet producta, potest aliam perfectionem in infinitum producere. Unde ex eo quod omnium creaturarum possibilitatem perfectiones, in Deo tanquam in causa continentur, rectè infero, D. Thomas, illum esse infinite perfectum.

§. II.

D. *An creaturarum perfectiones contineantur in Deo formaliter, vel tantum eminenter?*

Notandum primò, duplex esse genus perfectionis: Quædam dicitur simpliciter simplex, & ea est quæ in suo conceptu formali, nullam includit imperfectionem, & à Theologis, cum Anselmo in Monologio cap. 14. definitur, *quæ est melior ipsa, quam non ipsa*: sive quàm melius est absolute habere, quàm non non habere. Hujus generis est sapientia, vita, intellectio, &c. absolute enim melius est vivere, & esse sapientem & intelligentem; quàm carere vitâ, intelligentiâ & sapientiâ. Alia est perfectio secundum quid, quæ in suo conceptu, ita concludit imperfectionem aliquam, ut ab ea separari nunquam possit: Unde absolute, non est melius omni enti illam habere, quàm eâ carere. Hujus generis est moveri, ratiocinari, & omnes differentie, sive specificæ, sive numericæ creaturarum, à quibus ratio entis creati & limitati, præcindi, & separari potest.

Notandum secundò, aliquam perfectionem contineri posse in aliquo tripliciter: Primò formaliter, sicut rationalitas in homine: Secundò eminenter, sicut calor in Sole: Tertio virtualiter, sicut planta in femine. Rursum aliquid potest esse in aliquo eminenter duobus modis, scilicet eminenter formaliter, sicut vegetativum & sensitivum, in anima rationali; & practicum & specu-

speculativum in Theologia; vel eminenter virtualiter, sicut calor in Sole. Denique aliquid potest esse in alio eminenter formaliter, duobus modis: scilicet perfectè, ut quando inferius continetur in superiori, à primo gradu, usque ad ultimam differentiam, etiam individualem; & imperfectè, quando scilicet in eo continetur, solum quoad rationes generales, & genericas, non verò quantum ad rationes atomas & individuales. His positis.

24. Dico primò: Perfectiones omnes simpliciter simplices esse in Deo formaliter eminenter.

Probat: Deus est summè & infinitè perfectus, ut ostendimus §. præcedenti: Ergo formaliter in se continet perfectiones omnes quæ sunt tales simpliciter, & quæ nullam imperfectionem in se includunt: Atque perfectiones simpliciter simplices, in conceptu formali nullam dicunt imperfectionem: Ergo in Deo formaliter continentur.

Confirmatur primò: Cum Deus sit id quo nihil majus aut melius excogitari potest, ei tribuendum est quod est melius: Sed perfectio simpliciter simplex est melior ipsa, quam non ipsa, ut dicit Anselmus: Ergo formaliter Deo tribuenda est.

Confirmatur secundò: Hujusmodi perfectiones prædicantur formaliter de Deo: dicitur enim Deus formaliter intelligens, sapiens, justus, misericors: Sed prædicari sequitur esse, & modus prædicandi modum essendi: Ergo illæ perfectiones sunt in Deo formaliter.

Quod autem in illo sint etiam eminenter, ex eo patet, quod sunt in illo sub ratione altiori, & eminentiori, quam in creaturis: in istis enim sunt accidentia, qualitates, habitus: & habent modum essendi finitum, & limitatum: in Deo autem sunt substantia, & habent modum essendi infinitum & illimitatum.

Dico secundò: Perfectiones secundum quid creaturarum, non sunt in Deo formaliter, sed tantum eminenter, eminentiâ perfectâ, ita ut illas contineat, non solum secundum rationes communes & genericas, sed etiam secundum rationes specificas & individuales.

25. Probat: prima pars: Impossibile est aliquam imperfectionem esse formaliter in Deo: Sed perfectiones secundum quid involvunt inseparabiliter & impræscindibiliter in suis conceptibus formalibus aliquam imperfectionem, ut constat in rationalitate, immobilitate, motu, discursu, &c. Ergo non sunt formaliter in Deo.

Confirmatur primò: Quæ sunt formaliter in Deo, de illo formaliter dicuntur, ut patet de sapientia, potentia, justitia, & aliis perfectionibus, quæ quia sunt in Deo formaliter, de illo formaliter prædicantur: At perfectiones secundum quid de Deo formaliter non dicuntur: Deus enim non potest dici corpus, nec leo, aut agnus, vel lapis, nisi metaphoricè: Ergo illæ non sunt formaliter in Deo.

Confirmatur secundò: Si perfectiones secundum quid creaturarum, essent formaliter in Deo, sequeretur quod beati videntes essentiam divinam, cognoscerent distinctè omnes creaturas possibiles, secundum perfectiones illarum; & sic quod comprehenderent divinam omnipotentiam: Consequens est falsum, ut ostendimus in Tractatu de Visione Beatifica: Ergo & Antecedens. Sequela Majoris probatur: Utenim ibidem docetur, Beati cognoscunt distinctè, per

lumen gloriæ, & visionem beatificam ea omnia quæ sunt in Deo formaliter, ut essentiam, attributa, & relationes &c. Ergo si perfectiones secundum quid creaturarum, in Deo contineantur formaliter, quilibet beatus, ex vi visionis beatificæ, eas cognosceret.

26. Secunda pars etiam suadet: Deus est causa efficiens, non univoca, sed æquivoca omnium creaturarum: Ergo debet illarum perfectiones, in se eminenter præhabere. Probat: Consequentia: causa enim efficiens, eâ ratione quæ est efficiens, debet in se virtualiter, vel eminenter præhabere effectum quem producit, ut supra ostendimus: eâ verò ratione quæ est æquivoca, debet illum excellentiori, & perfectiori modo, & sublati in perfectionibus, in se præhabere, ac proinde eminenter, ut constat in Sole, & aliis causis superioribus.

27. Quod autem continentia illa eminentialis, sit perfectâ, & se extendat non solum ad rationes communes, & genericas, sed etiam ad atomas & individuales, docet Sanctus Thomas infra quæst. 14. art. 6. ubi hæc scribit: *Omnium Deo præexistunt, non solum quantum ad id quod commune est omnibus, sed etiam quantum ad ea, secundum quæ res distinguuntur. Et sic cum Deus omnes perfectiones contineat, comparatur Dei essentia ad omnes rerum essentias, non sicut commune ad propria, ut unitas ad numeros, vel centrum ad lineas, sed sicut perfectus actus ad imperfectum, ut si dicerem homo ad animal, vel senarius qui est numerus perfectus, ad imperfectos sub ipso contentos. Ex quo ibidem infert, Deum cognoscere res omnes creatas, non solum in communi, & secundum rationes universales & genericas, sed etiam distinctè, & in particulari, & secundum differentias atomas, & individuales.*

28. Hinc habes, perfectiones omnes creaturarum, multò perfectiori, & eminentiori modo in Deo contineri, quam animalia, & plantæ in virtute Solis, & aliorum corporum celestium: nam Sol, & corpora celestia, non attingunt per se primò in rebus inferioribus, nisi rationem viventis, aut corporis corruptibilis, quæ cum sit potentialis, & generica, non includitur in ultimis illarum differentis, & sic non continet res inferiores, nisi continentia quadam eminentiali imperfectâ, & se extendente solum ad rationes communes & genericas: Deus autem suâ causalitate, & omnipotentia, per se primò attingit in rebus creatis rationem entis producibilis, quæ per se primò correspondet universalissimæ causæ: unde cum ratio illa sit transcendens, & formaliter imbibita in modis, & differentis creaturarum, Deus, illas continet modo quodam eminentiali perfectissimo, & se extendente, non solum ad rationes communes & genericas, sicut continentia eminentialis Solis; sed etiam ad rationes atomas & individuales.

29. Mira hæc divini esse eminentia & comprehensio, significatur in sacris litteris, præcipue in visione illa Isaiæ cap. 46. ubi dicit, *Vidi Dominum sedentem super solum excelsum, & elevatum, & plena erat domus majestate eius, & ea quæ sub ipso erant, replebant Templum. Seraphim stabant super illud, & clamabant Sanctus, sanctus, sanctus, &c.* Prima enim proprietates divinæ continentia, scilicet eminentia, declaratur in eo quod attribuitur Deo celsitudo, quando dicitur, quod seder super solum excelsum

sum & eleuatum. Comprehensio verò totius entitatis & perfectionis quæ in creatura reperitur, denotatur in eo quod Deus depingitur, veluti amictus gloriæ, ad significandam plenitudinem maximam diuini esse, ambientis & continentis totum esse creaturarum. Ad explicandum verò quòd esse Dei continet omnè esse creaturarum, sine ulla admixtione defectus, & seculis imperfectionibus potentialitatis, limitationis, compositionis, &c. Seraphim clamant *Sanctus, Sanctus, Sanctus*: Sanctitas enim idem est ac puritas; & ad hoc amplius declarandum, ter vocatur Sanctus, ut hac trinâ repetitione denotetur, puritatem illam esse summam, & infinitam, & ab omni impuritatis macula, & imperfectionis fecerit profusus

Cap. 14. apud Augustinum tomo 9. *Deus est sine quantitate magnus, sine qualitate bonus, sine tempore sempiternus sine morte vita sine infirmitate fortis, sine mendacio verus, sine loco ubique totus, sine situ ubique presens, sine extensione omnia implens, sine contractione ubique occurrens, sine motu omnia transcendens, sine statu intra omnia manens, sine indigentia omnia creans, sine labore omnia regens, sine mutatione omnia mutabilia faciens.*

§. III.

Demonstratur Deum simul cum creaturis, non esse quid maius, aut perfectius, etiam extensivè, quàm Deum solum.

30. **D**ico tertio: Deus cum creaturis non est aliquid maius & perfectius intensivè; imò nec extensivè propriè, quàm Deus solus. Est contra Durandum, & quosdam alios; est tamen D. Thomæ 1. 2. quæstione 34. articulo 3. a. 2. & quæstione 5. de malo, art. 1. ad 4. & in 3. sent. dist. 6. quæst. 2. art. 3. ad 2.

Probatur primò conclusio ex Scriptura, & SS. Patribus: Isaia 40. tota creaturarum universitas, cum Deo collata, dicitur esse quasi stilla stilula, & omnes gentes quasi non sint, sic esse corameo, & quasi nihilum & inane reputari: Sed ex accessione nihili, esse non crescit, sed potius decrescit: Ergo nec ex accessione creaturarum augetur & crescit divina perfectio. Unde Augustinus tractatu 11. in Joannem. *Si fueris sine Deo, minor crisis fueris cum Deo, maior Deus non erit: non ex te ille maior, sed tu sine illo minor.* Item Gregorius Nazianzenus supra relatus, comparat Deum Oceano, & vocat essentiam divinam *pelagus*, id est immensum quoddam Pelagus essentia. Sicut ergo Oceanus sic à natura dives est, sic seipso abundans, ut nec adventitiis aquis crescat, nec perpetuâ aquarum subter labentium fugâ decrescat; ita Deus, nec incrementa, nec decremента patitur perfectionis, semper plenus, semper abundans, & supereffluens.

31. Probatur secundò ex D. Thomæ, qui loco citato ex 3. sentent. dicit: *Bonum creatum se habet ad increatum, sicut punctum ad lineam*: Sed punctum, cum sit indivisibile, additum lineæ non facit maius: Ergo nec creaturæ additæ Deo. Item loco §. 1. citato ex summa contra Gentes, docet, quòd divinum esse se habet sicut ens abstractum abstractione formali, respectu aliarum perfectionum: Sed ens abstractum abstractione formali, & Angelus verb. gr. non sunt quid perfectius, quàm solum ens abstractum: si quidem habent se sicut includens & inclusum, & quidquid perfectionis

Tom. I.

A est in Angelo, clauditur in ente sic abstracto: Ergo etiam Deus & creaturæ simul sumptæ, non faciunt aliquid maius & perfectius, quàm solus Deus.

32. Probatur insuper conclusio rationibus D. Thomæ, locis citatis. In primis enim infinitum, ex additione alicujus finiti, non potest fieri majus, ut docet Aristoteles: Sed Deus est simpliciter, & in genere entis infinitus, ut infra ostendemus; perfectiones verò creaturarum sunt limitatæ & finitæ: Ergo creaturæ simul cum Deo, non faciunt aliquid maius & perfectius, quàm solus Deus.

Secundò, Deus est ens per essentiam, creaturæ entia per participationem: Unde sicut participatio alicujus rei, non ponit in numero cum re cuius est participatio; ita nec creaturæ, in ratione perfectionis, ponunt in numero cum Deo, ejuque perfectionibus.

Tertio, Quando aliquid additur alteri ejusdem rationis, tunc fit aliquid majus, ut si linea addatur lineæ: ceterum si addatur aliquid diversæ rationis, non fit majus, aut perfectius, ut si lineæ addantur multa puncta: Sed perfectio creatæ est diversæ rationis, & ordinis inferioris ad perfectionem divinam, & plus ab illa distat in ratione perfectionis, quàm punctus à linea in ratione quantitatis: nam linea & punctus, saltem reductivè, ponuntur in eodem predicamento, & aliquo modo conveniunt in ratione quantitatis: Deus verò & creaturæ, se totis diversa sunt, & ne quidem in genere conveniunt: Ergo creaturæ simul cum Deo non faciunt aliquid majus & perfectius, quàm solus Deus.

Denique, Sicut tempus additum æternitati non auget, nec extendit durationem ipsius: quia omnes durationes illi inferiores, in ea eminentissimo modo continentur: ita Deus & creaturæ non sunt aliquid perfectius, etiam extensivè, quàm solus Deus: quia similiter tota perfectio creaturarum, etiam numerica, in Deo perfectissimo continentur.

33. Confirmatur: Mundus supra divinam perfectionem nihil aliud addit, præter dependentiam, limitationem, & imperfectionem: Sed ex additione dependentiæ, & imperfectionis nequit augeri vel extendi divina perfectio: Ergo creaturæ additæ Deo, non possunt facere aliquid majus & perfectius, etiam extensivè propriè. Quod addo, quia extensivè improprie, aliquo modo Deus & universum efficiunt majus, in quantum sunt plures res, & plures modi habendi eandem perfectionem, sicut plura puncta faciunt majus extensivè improprie, cum linea: non quod augeant eam extensivè, sed quia sunt plura numero.

ARTICULUS III.

De Bonitate Dei.

Ad quæstionem 6. Divi Thomæ.

QUæ D. Thomas docet quæst. 5. de bono in communi, philosophica sunt, & supponenda potius ex Metaphysica, quàm fultius exponenda. Quare his omisiss, solum hic agemus de bonitate Dei, de qua meritò dici potest illud, quod ait Augustinus de gloria Paradisi: *Desiderari potest, concupisci potest, suspensari potest, verbis explicari non potest.*

Tract. 34. in 10am. §. unum

§. unicus.

Demonstratur Deum, triplici bonitate esse summè bonum, & talem per essentiam.

34. **N**otandum primò: Bonum posse sumi tripliciter. Primò absolute, seu fundamentaliter, pro eo quod est in se perfectum in suo genere, sive cui nihil deest ex iis quæ ad ejus perfectionem & integritatem requiruntur. Sic aqua dicitur absolute bona, quia habet omnia accidentia, omnesque qualitates sibi debitas, verb. grat. colorem, saporem, frigiditatem, &c. Unde ad hoc ut aliquid dicatur simpliciter & absolute bonum, tria debet habere: scilicet existentiam, perfectiones sibi debitas, & suum ultimum finem. Et in hoc sensu usurpat Divus Thomas rationem boni, hic in prologo quæstionis 4. & alibi sæpè ubi dicit: *Vnumquodque, secundum quod perfectum est, sic dicitur bonum.* Secundò bonum potest sumi respectivè, seu transcendentaliter, & sub hac ratione consistit formaliter in convenientia cum voluntate, ex qua oritur appetibilitas per modum passionis ad illam consequentis. Tertio bonitas sumitur pro morali perfectione & rectitudine, quæ res intellectuales, peculiariter bonæ denominantur bonitate morali; idque dupliciter: nimirum, vel actuali bonitate, quatenus opera bona moraliter, id est rectè rationi conformia, exercentur, vel habitu, & aptitudine quam retinent ad berè moraliter operandum, quatenus sunt rectè disposita per gratiam, & habitus infusos, vel acquisitos.

35. Notandum secundò: Ad rationem boni simpliciter, non solum requiri quod sit in se perfectum, sed etiam quod sit sui diffusivum, & perfectivum aliorum, seque aliis communicet, ut docet Dionysius de divin. nom. capite 4. & Divus Thomas 3. parte, quæstione 1. articulo 1. Dupliciter autem aliquid potest esse perfectivum alterius, & sui diffusivum, scilicet per modum causæ efficientis, dando illi esse, & per modum finis & centri, alliciendo appetitum, eumque perfecte satiando & quietando.

36. Notandum tertio: Aliquid posse dici tale per essentiam duobus modis: Primo ex parte subiecti, secundo ex parte prædicati. Dicitur tale per essentiam primo modo, quando illud ei convenit ex vi sua essentia, & non ab aliquo extrinseco: sicut homo dicitur per essentiam rationalis. Secundo verò modo, quando non solum ex vi sua essentia habet aliquam formam, sed etiam eam possidet cum tota plenitudine, & absque ulla limitatione & contractione. Quo pacto, si daretur albedo ab omni subiecto separata, esset talis per essentiam, non solum ex parte subiecti, sed etiam ex parte prædicati, quia careret omni limitati-
vo, & omnem perfectiorem albedinis in se contineret. His præmissis,

¶ Dico primò, Deum esse summè & essentialiter bonum, bonitate absolutà.

37. Probatur: Bonitas absolutà, ut diximus in primo notabili, consistit in integritate & perfectione rei: Sed Deus est summè & infinite perfectus, omnesque perfectiones imaginabiles, in se formaliter, vel eminentè continet, ut supra ostendimus: Ergo bonitate absolutà, est summè & excellentissimè bonus. Quare Dionysius de divin. nom. cap. 13. affert quatuor rationes, cur Deus sit & dicatur infinite bonus. Prima, quia est

A *avotorealis*, id est à se perfectus, & non hò ulla causa efficiente, vel formali, sed à simplicissima essentia. Secunda, quia est *superperfectus*, id est superperfectus, superexcellens, ac excedens omnem perfectionem imaginabilem. Tertia, quia ejus perfectio non potest augeri vel minui. Quarta, quia assidue omnia sunt in fluxu perfectit, & ita plenus & superplenus est omnibus bonis, ut veluti fons inexhaustus, perpetuè & incellabili largitione donorum, in omnes creaturas exuberet; juxta illud Psalmi 103. *Aperiente manum tuam, omnia implebuntur bonitate.* Unde idem Dionysius: *Sicut sol noster non cogitatione, aut voluntate, sed eo ipso quod est, omnia illustrat, que eius lumen pro modo suo capere possunt, sic etiam ipsum bonum, scilicet Deus, omnibus pro eorum captu totius bonitatis radios emittit.*

Præterea, Deus non solum est perfectivus aliorum in genere causæ efficientis, sed etiam in genere causæ exemplaris & finalis: non solum enim est fons, ex quo omnis perfectio naturæ, in omnia qua sunt, manat; sed etiam mensura, ratio cuius consensuratione ipsa perfectionis expendit, & finis ac centrum, ad quod omnia ingenito pondere tendunt, in quo omnia quiescunt, & in quo est omnis amoris illicitum, omnis desiderii consummatio, omnis motionis terminus, omnisque appetitus satietas.

Dico secundo, Deum etiam esse summè bonum, bonitate respectivà, seu convenientiæ cum appetitu.

Probatur: Deus habet perfectionem sibi maxime convenientem, & necessariò amabilem à se. Est etiam summè bonus, & convenienter creaturis, ut causa, & finis omnium, ut jam declaravimus, & exponit D. Thomas hic quæst. 6. art. 2. & 4. Item quibusdam specialiter est bonus & convenienter: iustis ut amicus, beatis ut fruibilis, studiosis ut causa exemplaris omnis iustitiæ & sanctitatis, penitentibus, ut author remissionis & gratiæ; juxta illud Threnorum 3. *Bonus est Dominus sperantibus in eum, animam querenti eum.* Et Pl. 72. *Quam bonus Israel Deus his qui recto sunt corde!* Ergo Deus est summè bonus, bonitate respectivà, seu convenientiæ cum appetitu.

Dico tertio, Deum etiam esse summè bonum, bonitate morali.

Probatur primò: Bonitas moralis consistit in perfectione morum, quæ in Scriptura, iustitia vocari solet. Sed in Deo est perfectio morum, sine ullo defectu & imperfectione; ut demonstrat D. Thomas in opusculo de moribus divinis, & eleganter expendit Augustinus libro 1. contra Adversarium legis & Prophetarum, capite vigesimo, ubi hæc scribit: *Non enim sicut hominem penitet Deum, sicut Deum. Quemadmodum non sicut homo irascitur, nec sicut homo miseretur; nec sicut homo zelat, sed omnia sicut Deus. Penitentia Dei non est post errorem. Ira Dei non habet perturbati animi ardorem: misericordia Dei non habet compatientis miserum cor, unde in latina lingua nomen accipit: zelus Dei non habet mentis livorem. Sed penitentia Dei dicitur, rerum in eius potestate constitutarum hominibus inopinata mutatio: ira Dei est vindicta peccati: misericordia Dei est bonitas opitulantis: zelus Dei est providentia, quæ non sinit eos quos subditos habet, impunè amare quod prohibet.*

Probatur secundò conclusio: Bonitas moralis nihil aliud est quam perfecta sanctitas: Sed in Deo est sanctitas perfectissima, & infinita: Ergo & bo-

& bonitas moralis. Minor probatur: Sanctitas, ut docent Theologi cum S. Thoma, tria importat, sive ex tribus coalescit: primum est munditia & puritas, sanctus enim græce dicitur *ἅγιος* quasi sine terra; unde Dionysius cap. 12. de diuin. nomin. *Sanctitas est ab omni scelere libera, & omnino perfecta, & ex omni parte immaculata puritas.* Secundum est firmitas, sanctum enim idem significat ac sanctum, seu lege firmatum, unde Ulpianus ff. de diuisione rerum, ait: *Sacra loca sancta esse, quia sanctum est quod sanctione aliqua firmatum est.* Tertio sanctitas importat quandam diuino cultui consecrationem, & perfectam conjunctionem cum Deo, quæ fit præcipue per charitatem. Addit Isidorus libro Etymol. cap. 18. quod sanctus idem significat quod *sanguine tinctus*, quod antiquitus illi qui purificari volebant, sanguine hostiæ tingeantur: unde Apollolus ad Hebræos 9. *sine sanguinis effusione non fit remissio, id est legalis sanctificatio.* Hæc autem perfectissime Deo conueniunt: est enim in primis ab omni sceleris labe purissimus, & ab omni terrena contagione secretissimus: *Mundi sunt enim oculi eius ne videat malum, & respicere ad iniquitatem non poterit, ut dicitur Abacuc 1. Et Dionysius cap. 1. de diuin. nomin. Divina substantia (inquit) totis substantiis immaculata superveniens, ab universa substantia separata est.* Secundò immutabilis in suis decretis, & in bono constantissimus. Tertio sibi addictissimus est, & quodammodo consecratus, & voluntati suæ, tanquam primæ totius sanctitatis regulæ, immobiliter adherens, à qua nunquam potest defletere, sicut nec à suo esse; ipse enim est suum velle, sicut & suum intelligere, & esse. Neque etiam illi deest quarta sanctitatis acceptio, quam à sanguinis effusione aliqui desumunt, ut *verè ille sanctus sit, qui proprio vel alieno sanguine purpurascit.* Deus enim ad totius suæ sanctitatis complementum, voluit humanæ naturæ, quam sibi copulavit, erupere in Circumcisione & Passione effuso, rubescere; & proprio sanguine Christianam sancire disciplinam, novoque illo titulo, novam sanctitatis prærogativam promereri.

41 Probatur tertio conclusio: Sicut veritas & perfectio naturalis in rebus, consistit in eo quod sint conformes conceptui, seu ideæ mentis divinæ, ut docet D. Thomas infrâ quæst. 18. ita & sanctitas, seu bonitas moralis, consistit in conformitate cum voluntate Dei, & cum lege æterna: quia sicut divina idea est origo primordialis omnis perfectionis entitativæ & naturalis, ita & lex æterna est mensura ac regula omnis perfectionis moralis, & omnis rectitudinis affectûs & moris. Unde cum Deus sibi ipsi maxime conjunctus sit, tum per naturam, tum per affectum amoris; & ipsemet sit sua lex, & sua regula, à qua deviare non potest, sicut nec à sua essentia, est infinite sanctus & bonus, bonitate non solum naturali, sed etiam morali, & hoc tripliciter. Primò formaliter, ratione conjunctionis, sive potius identitatis suæ voluntatis cum lege æterna, ut jam declaravimus. Secundò objective, seu exemplariter, quia est objectum, & regula omnis sanctitatis creatæ, juxta illud Levitici 19. *Sancti estote, quia ego sanctus sum.* Tertio eminenter & causaliter, quia est fons & principium omnis sanctitatis, & bonitatis moralis, quæ est in creaturis: unde ob triplicem illam sanctitatis prærogativam, Seraphim die ac nocte sacrum illud trifagium, *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, Tom. 1.

A *ctus, ante thronum Dei decantant, ut dicitur Isaia 46. vel etiam dicitur ter maxime sanctus, quia est purissimus, & ab omni peccati labe alienissimus; quia immutabilis, & in bono constantissimus; & quia est simplicissimus sibi que addictissimus, juxta triplicem sanctitatis acceptioem, à nobis supra declaratam.*

Dico ultimò, Deum esse bonum per essentiam, tam ex parte subjecti, quam ex parte prædicati.

Probatur prima pars: Illud dicitur tase per essentiam ex parte subjecti, quod habet aliquam formam, vel perfectionem ex vi suæ essentia, sicut homo rationalitatem: sed Deus est bonus per seipsum, & ex vi suæ essentia, juxta illud Leonis Papæ, *Deus cuius natura bonitas, & opus misericordia.* Unde Tertullianus lib. 1. contra Marcionem: *Deus est seipsò bonus, ex nobis iustus (intellige iustitiâ vindicativâ) & prior est bonitas Dei secundum naturam, posterior severitas secundum causam: illa propria, hæc accommodata, illa edita, hæc admixta &c.* Et ibidem addit, *Deus de sola bonitate censendus est.* Ubi ponderanda est vis hujus verbi, *censendus*, significat enim, quod divina bonitas est quasi totius divinitatis census, & veluti divini ærarii pretiosissimus thesaurus; juxta illud Apostoli, *Deus qui dives est in misericordia.* Epistola Primus ergo Dei cultus (inquit Seneca) est Deum credere, à deo reddere illi maiestatem suam, reddere bonitatem sine qua nulla maiestas est.

Secunda pars conclusionis probatur: Esse bonum per essentiam ex parte prædicati, est in se habere totam plenitudinem bonitatis & perfectionis, sine ullo limitativo & contractivo, ut exposuimus in tertio notabili: Sed Deus totam plenitudinem bonitatis, & perfectionis in se possidet, sine ullo limitativo & contractivo, ut constabit ex dicendis articulo sequenti: Ergo est bonus per essentiam, non solum ex parte subjecti, sed etiam ex parte prædicati. Ude Dionysius de diuin. nomin. cap. 1. Deum, *ipsum bonum, & ipsum pulchrum*, appellat. Et Luca 14. solus Deus dicitur esse bonus, quia ut notat Augustinus super Psalm. 134. *Omne aliud bonum aliò bonum est, solus verò Deus est seipsò bonus, bonum omnium bonorum, bonum à quo sunt omnia bona, bonum sine quo nihil est bonum quod sine cæteris bonum est.* Cur ergo (exclamat Anselmus) *per multa vagaris homuncio, querendo bona animæ tuæ, & corporis tui? Ama bonum in quo sunt omnia, & satis est: desidera simplex bonum, & sufficit. Pudeat (addit Augustinus) cum alia non amentur, nisi quia bona sunt, eis inbarendo, non amare bonum, unde bona sunt.*

ARTICULUS IV.

De infinitate Dei.

Ad questionem 7. D. Thome.

Sicut divina bonitas magis à nobis diligè quam declarari potest, ita & ejus infinitas admiratione potius, & silentio, quam sermone, & discursu explicanda est. Ut enim dicit Cyprianus: *Deus nec videri potest, visu clarior est, quod nec comprehendit, tactu purior est. Nec estimari, sensu maior est. Et ideo sic eum dignè estimamus, dum inestimabilem dicimus.* Ut tamen ex hoc

immenso essentia, & perfectionis Oceano, guttulam saltem hauriamus, duo in hoc articulo breviter demonstranda sunt. Primum est, Deum esse simpliciter, & in genere entis infinitum. Secundum, attributum infinitatis ita esse illi proprium, ut repugnet dari creaturam, secundum suam essentia, vel secundum accidentia infinita.

§. I.

Demonstratur Deum esse simpliciter & in genere entis infinitum.

44 **N**otandum primò, dupliciter aliquid posse dici infinitum: primò in ratione entis, secundò in certo genere. Quod priori modo infinitum est, absolutè & simpliciter infinitum dicitur: quia totam ejus amplitudinem, quæ infinitum, & sine termino excurrit, in se continet: quod verò est in certo tantum genere infinitum, dicitur infinitum secundum quid, & continet tantum perfectiones illius generis: v. g. si daretur albedo infinita, illa in se quidem contineret omnem perfectionem albedinis; non tamen totam perfectionem substantia, vel quantitatis, in se præhaberet.

45 **N**otandum secundò ex D. Thoma 3. parte quest. 10. art. 3. ad 2. & quodlibeto tertio, art. 3. quòd infinitum dicitur, quia non finitur, seu quia caret terminis: unde ut aliquid dicatur infinitum in aliquo genere, illius generis terminis carere debet, & ut dicatur absolutè, & in genere entis infinitum, debet carere terminis limitantibus & finientibus ipsum esse.

46 **N**otandum tertio, quòd cum esse sit ultimus actus, nequit actuari per ulteriorem actum, nec proinde ullum habere limitativum formale, sed tantum materiale, nempe subjectum in quo recipitur: unde si sit irreceptum, & ab omni subjecto independens, erit omnino illimitatum, His præmissis,

47 **D**ico primò: Deum esse simpliciter & in genere entis infinitum. Hanc conclusionem demonstrat D. Thomas hic art. 1. & 1. contra Gentes cap. 43. variis rationibus, quas breviter hic exponemus.

Prima & præcipua potest sic proponi. Esse Dei est per se subsistens & irreceptum: Ergo & infinitum simpliciter. Antecedens est certum, cum enim esse Dei, ne virtualiter quidem ab ejus essentia distinguatur, non potest in ea recipi. Consequentia probatur: Omnis actus, licet efficienter & extrinsecè limitetur à causa illum producente, formaliter tamen & extrinsecè, per potentiam ejus susceptivam, aut saltem per ordinem ad illam limitari debet, ut enim dicit S. Doctor 1. contra Gentes cap. 43. ratione 2. Omnis actus alteri inherens terminationem recipit ex eo in quo est: quia quòd est altero, est in eo per modum recipientis: Ergo cum esse habeat rationem actus, non potest limitari, nisi per ordinem ad subjectum in quo recipitur: unde si sit irreceptum, & ab omni susceptivo abstractum (quale est esse divinum) non erit limitatum, sed infinitum. Consequentia patet, Antecedens probatur. Sicut divisibile, per indivisibile formaliter terminatur, ut linea per punctum: ita actus per potentiam formaliter limitari debet: nam intra suam propriam rationem nihil habet actus, per quod formaliter limitetur; actualitas enim non limitat actualitatem, sed potius eam auget & perficit:

A Ergo si esse Dei sit per se subsistens & irreceptum, est infinitum simpliciter.

Confirmatur & magis illustratur hæc ratio, 48 Illud est simpliciter infinitum, quod caret omni termino, omniq; limitativo: Sed esse per se subsistens & irreceptum, omni termino & limitativo caret: Ergo est infinitum simpliciter. Major constat ex secundo notabili, Minor verò sic ostenditur. Duplex tantum potest dari limitativum, unum materiale, nempe subjectum recipiens formam; alterum formale, differentia scilicet contrahens genus, vel forma potentialiter materiæ ad certam speciem determinans: Sed esse per se subsistens & irreceptum, ut roque limitativo caret: Ergo est omnino illimitatum. Minor quantum ad primam partem constat, cum enim illud non sit receptum in aliquo subjecto, nullum habet limitativum materiale. Probatur verò quantum ad secundam: ut enim ostendimus in tertio notabili, cum esse sit ultima rei actualitas, non potest actuari per aliam ulteriorem, nec proinde ullum habere limitativum formale: unde si sit irreceptum, & careat limitativo materiali, erit omnino illimitatum.

Secunda ratio petitur ex eo quòd Deus est ens 49 à se, & independens ab omni causa efficiente. Sicut enim omnis actus & perfectio formaliter & intrinsecè limitatur ex subjecto in quo recipitur, vel ex ordine ad illud (ut jam ostendimus) ita efficienter & extrinsecè limitatur & finitur à causa illum producente: Sed enti à se nulla est causa: ergò nec ulla perfectionis limitatio.

Hæc ratio, hoc exemplo, ex rebus humanis desumptò, illustrari potest. Sicut enim ejus, qui duntaxat delegatione ab alio potestatem accipit, potestas potest esse limitata à delegante; ille tamen cui potestas est innata & propria, habet semper plenitudinem potestatis. Ita etiam, licet entia quæ habent esse ab alio, sint finita & limitata, in entitate & perfectione; tamen ens à se, & ab omni causa efficiente independens, est infinitum simpliciter, & totam essendi plenitudinem in se continet.

D Tertia ratio supra fuit à nobis insinuata. Omne 50 quòd secundum naturam finitum est, ad generis alicujus rationem determinatur: Atqui Deus non est in aliquo genere, sed omnia genera & prædicamenta transcendit, omniumque generum perfectiones in se continet: Ergo est simpliciter infinitus.

Confirmatur: Sicut illud quòd caret terminis quantitatis, est in tali genere infinitum; ita & quòd terminis essentia caret, simpliciter & essentialiter infinitum est: unde cum genus & differentia, sint terminis essentielles, quibus essentia limitatur & coarctatur, oportet quòd ens simplicissimum, & omni compositione etiam metaphysicè carens, sit simpliciter, & in genere entis infinitum.

E Quarta ratio: Tantò aliquis actus est perfectior, quantò minus habet potentia permixtum: unde omnis actus cui permiscetur potentia, habet terminum suæ perfectionis; cui autem non permiscetur aliqua potentia, est absque termino perfectionis: Sed Deus est actus purus, & omnis potentialitatis expertus, ut supra ostensum est: Igitur est in perfectione infinitus.

52 Quinta ratio: Omnis contractio & limitatio formæ, fit per aliquam sui oppositi inclusionem: sicut albedo contrahitur & limitatur, per hoc quòd recipitur in subjecto, in quo aliquid sui oppositi, scilicet nigredinis, est admixtum: Sed Deus

Deus, cum sit ens à se, & per essentiam, est alienus ab omninibilo, à quo non emerit, ut entia producta, & cum eo, ut ita dicam, nihil habet commercii. Item, cum sit actus purus, nihil potentialitatis includit: Ergo omni limitatione & finitate caret.

53. Denique ejusdem infinitatis assignari potest ratio à posteriori, desumpta ex creatione: Creatio enim dicit virtutem infinitam in principio create: Ergò cum Deus sit creator cœli & terræ, visibilium omnium, & invisibilium, ut in primo Symboli articulo profiteamur, pollet virtute & potentia infinita; & cum infinita virtus, & potentia, non possit esse in essentia infinita, relinquatur Dei essentiam esse simpliciter infinitam. Utraque hæc Consequentia patet, Antecedens verò demonstratur à D. Thoma infra quæst. 45. art. 5. tum quia virtus creativa respicit ens quâ ens, quod in infinitum abire potest; tum etiam, quia si tantò major requiritur virtus in agente, quanto minor est potentia in subjecto, ad effectum & educationem formæ, ubi nulla omnino erit potentia, necessaria erit virtus infinita: Cum ergo creatio sit productio rei ex nihilo, & ex nulla potentia præsupposita, requirit in create virtutem, & potentiam infinitam.

§. II.

Ex principiis jam statutis insertur cum Divo Thoma, nullam posse dari creaturam secundum essentiam, vel secundum accidentia infinitam.

54. Dico secundò: Nullam posse dari creaturam infinitam secundum essentiam.

Probatur conclusio ex principiis jam statutis: Omnis creatura habet esse receptum ab alio, & in alio: Ergo habet esse finitum, & limitatum. Consequentia patet ex dictis: Omnis enim actus vel forma, intrinsecè finitur & limitatur ex subjecto in quo recipitur, vel ex ordine ad illud; & extrinsecè à causa à qua producitur. Item cum nulla creatura sit actus purus, sed habeat aliquid potentialitatis admixtum, habet aliquam sui oppositi inclusionem, & aliquid commercii cum nihilo, à quo emerit, & constat ex genere & differentia: Ergo est secundum suam essentiam finita & limitata. Hæc etiam consequentia ex supra dictis relinquatur manifesta: omnis enim actus cui permiscetur aliquid sui oppositi, finitum est: sicut & omne ens constans ex genere & differentia, hæc enim sunt termini essentia metaphysicè consideratæ, sicut punctum & superficies, sunt termini quantitatis.

Dico tertio: Nullam etiam posse dari creaturam infinitam secundum accidentia. Ita D. Thomas art. 3. & 4. ubi demonstrat non posse esse in rebus aliquid infinitum secundum magnitudinem, vel secundum multitudinem: cujus oppositum docent Nominales, & Gregorius Ariminensis in 1. dist. 43. quæst. 4. quibus ex recentioribus subscribit Vazquez, hic disp. 26.

Probatur primò conclusio ex dictis in præcedenti. Accidentis infinitum exposcit subjectum infinitæ capacitatis; cum debeat semper esse proportio inter actum & potentiam receptivam, & inter perfectivum & perfectibile: Ergo si nulla possit dari substantia creata infinita, & habens infinitam capacitatem, nullum etiam possibile erit accidens infinitum.

Tom. I.

A Probatur insuper conclusio ex variis inconvenientibus, quæ ex opposita sententia sequuntur. In primis enim si multitudo actu infinita esset possibilis, dari posset aliqua pars quæ æquaretur suo toti, quod repugnat huic primo principio: *Omne totum est maius sua parte.* Sequela probatur: Ponamus enim infinitam multitudinem hominum esse productam, quorum singuli duobus oculis fuerint præditi, ut consuetus naturæ curius postulat, tunc in hac infinita multitudine, tam oculorum, quàm hominum, utique multitudo oculorum erit dupla ad multitudinem hominum; cum enim singuli homines habeant duos oculos necessarîo illa infinita multitudo oculorû continebit multitudinem conduplicatam; ex quo sequitur eam multitudinem hominum, habere se ad multitudinem oculorû, veluti unum ad duo, ideòq; veluti partem ad totum, & nihilominus, cum in multitudine infinita hominum, infinita multitudo binariorum contineatur, ut evidens est, non potest esse æqualis infinitæ multitudini oculorum, quæ alia non est infinitas, quàm infinitas binariorum; ex hypothesi quod singuli ex infinita illa hominum multitudine, duos oculos habeant.

B Secundo, Si daretur infinita multitudo hominum v. g. sequeretur quod unico tantum homine ex ea multitudine subtracto, illa statim hoc ipso desineret esse infinita; & quod eò demum per novam productionem adjuncto, rursus redderetur actu infinita: Sed hoc absurdissimum est, subtractio enim numeri finiti ab infinito, non potest tollere infinitum; nec etiam additio numeri finiti, facere potest ex finito infinitum: Ergo repugnat dari multitudinem infinitam. Sequela Majoris probatur: Si certum infinitum secundum essentiam debet actu continere omnes perfectiones possibles in genere entis; ita de ratione infiniti secundum multitudinem, est ut actu & formaliter contineat omnem multitudinem formaliter possibilem in ea multitudine: Sed si unicus homo ab illa multitudine infinita subtracteretur, tunc non contineret actu & formaliter omnem multitudinem possibilem; cum possibilis esset multitudo, in qua ille homo includeretur: Ergo unico homine, ex illa multitudine infinita subtracto, ea statim hoc ipso desineret esse actu infinita, & illò demum adjuncto, rursus redderetur actu infinita.

C Tertio, Si posset dari aliqua qualitas infinite intensa, sequeretur motum localem posse fieri in instanti, quod repugnat naturæ motus successivi. Sequela probatur: Quanto major & intensior est virtus motiva, tanto velocius, & in minori duratione movet: Ergo si daretur virtus motiva infinita, moveret in minima duratione possibili, hoc est in instanti.

D Quarto, Si daretur lumen gloriæ infinite intensum in intellectu alicujus beati, ille comprehenderet Deum: Sed hoc repugnat, ut demonstrant Theologi in Tract. de Visione beata: Ergo & illud. Sequela Majoris probatur: Quanto intensius est lumen gloriæ, tanto clarius & perfectius Deus cognoscitur, & tanto plures videntur creaturæ possibles, latente in divina omnipotentia, ut ibidem ostenditur: Ergo per lumen gloriæ infinite intensum, Deus cognosceretur perfectissimo modo possibili, & quantum cognoscibilis est, totaque collectio creaturarum possiblem, quæ latent in omnipotentia Dei attingeretur; ac proinde Deus, usq; omnipotentia comprehenderentur.

M 3

Quin-

94
60 Quinto, Si possibilis esset gratia vel charitas infinita secundum intensiorem, nulla posset dari ratio, cur Christus Dominus, secundum humanam naturam, non habuerit gratiam & charitatem infinite intensam: hæc enim maximè decussaret unionem hypostaticam, & personam Christi infinitam. Item si gratia sanctificans infinite intensa, possibilis sit, vix potest reddi ratio, cur non potius homo purus expers peccati, cum infinita huiusmodi gratia, ad satisfaciendum pro peccatis fuerit nullus, quam Christus Dominus: præfertim si vera sit illorum sententia, qui asserunt peccati malitiam non esse simpliciter, & intrinsecè, sed extrinsecè tantum, & objectivè infinitam. De quo in Tractatu de peccatis.

61 Denique, hac sententiâ Vazquezii & Nominalium, enervantur multæ rationes, quæ vel ad existentiam Dei, vel ad inceptiorem mundi comprobendam, à Doctoribus gravissimis afferuntur. Unde dicit Guillelmus Parisiensis, Tractat. de fide cap. 2. *Ponere infinita huiusmodi, est destruere credulitatem eorum que sunt fundamentum Religionis, & propter hoc Religionem insundabilem facere, quare inanis est.*

Argumenta quæ militant contra præcedentes conclusiones, proponi solent in Philosophia, ideoque brevitate causâ prætermittuntur.

ARTICULUS V.

De immensitate Dei.

Ad questionem 8. Divi Thomæ.

Convenienter agit D. Thomas de immensitate Dei, post eius infinitatem: quia immensitas est virtus quædam infinita, repletiya loci, & veluti esse divini illimitatio, & incircumscriptio; sive potius incircumscriptibilitas à loco. Unde sicut ratione infinitatis, Deus est supra omne ens creatum, & creabile; ratione æternitatis, supra omne tempus; ratione incomprehensibilitatis, supra omnem cogitationem, & intellectum; ratione bonitatis, & pulchritudinis, supra omnem amorem, & admirationem: ita ratione immensitatis est supra omnem locum, & tamvis per illam sic intimè & substantialiter præsens in omnibus locis: juxta illud quod dicit Dionysius cap. 9. de divin. nomin. *Magnus appellatur Deus, secundum sibi propriam magnitudinem: quia magnus omnibus de se communicat, & omni magnitudini extrinsecus superfunditur & supra expanditur, omnem complectens locum, omnem excedens numerum, omnem transficiens infinitatem.* De hoc autem divino & admirabili attributo fusiùs quam de aliis differendum est, quia circa illud plures occurrunt difficultates & controversiæ, paragraphis sequentibus discutienda.

§. I.

Præsentia & essentia Dei in omnibus rebus, multiplex ratione demonstratur.

62 Deus non esse ubique, sed in aliqua mundi parte determinata, nempe in primo cælo, & in parte Orientis, unde est principium motus cæli, quorundam veterum Philosophorum error fuit, ut refert D. Thomas 3. cont. Gentes cap.

66. quem etiam Vazquez attribuit Aristoteli, quia 2. Phys. textu 24. de Deo primo motore, & ea parte unde primi mobilis motus incipit, loquens, ait: *ibi ergo est movens.* Et in libro de mundo ad Alexandrum, de Deo loquens, inquit: *in summo culmine universi Cæli, suum habet ipse domicilium, situm, & collocatum.* Et post pauca, Deum cum Rege Persarum confert. Sicut enim ille in Regia urbe Ecbatani, aut Susi, commorari solebat, & inde reliquas sui imperii civitates gubernabat: ita Deus (inquit) in cælo est, & inde reliquas mundi partes regit & gubernat.

Fuit etiam olim error quorundam Judæorum, qui, ut refert Hieronymus, contendebant Deum nusquam alibi, quam in templo Jerusalemitano esse substantialiter præsentem. Describitur quoque Job 22. error quorundam impiorum dicentium: *Nubes latibulum ejus, nec nostrâ considerat, & circa cardines cæli perambulatur.* Quasi Deus non nisi in cælo præsens sit.

In eundem scopulum impexit olim cæca Gentilitas, quæ Deos, quos colebat, finitis locorum spatiis ita inclusit, ut singulis Diis proprias legamus sedes à Poetis assignatas. Jupiter enim syderibus duntaxat præest, Neptunus aquis, Pluto terræ & inferis, Vulcanus semper circa favillas degit, Junoni solummodò licet per aera spatia; & quod magis stultum, ac ridiculum est, Orromelis viginti quatuor numina, intra unius oviglobulum inclusit. Denique ut lepide illis exprimat Amobius: *In gypso manserunt, at que in regibus Diis vestri: quin imò restularum & gypsi mentes, spiritus at que anime, Diis vestri sunt.*

Contra hunc errorem (inquit Cornelius Muscus) *Veritas Christiana distinctè pronunciat: Deus ubique est, aut omnino non est. Si ei immensitatem negaveris, auferes divinitatem.*

Ratio etiam naturalis id suadet: Primò quia immensitas, seu vis existendi in rebus ac locis, non minus est infinita, quam ejus essentia secundum se, à qua virtualiter, & secundum rationem nostram quasi profluit: Sed essentia Dei est simpliciter infinita, ut ostendimus articulo præcedenti: Ergo & est immensitas, seu virtus repletiya loci, infinita esse debet: ac proinde nullo finito spatio & loco terminari ac definiti potest.

Secundò, Si Deus haberet locum naturaliter determinatum, posset dari aliqua creatura spiritalis aut corporea, quæ multo majorem locum occuparet: sed hoc est absurdum, nam illa esset magis immensa quam Deus: Ergo & c. Sequela probatur: Quòd Angelus est perfectior, tantò majorem locum occupat: Ergo cum in perfectione Angelorum possit procedi in infinitum, ad eum tandem deveniretur, qui majorem locum occupare posset quam Deus.

Tertiò, ut discurret S. Doctor 3. contra Gentes cap. 68. *Sic se habet res incorporea ad hoc quòd sit in loco per virtutem suam, sicut res corporea ad hoc quòd sit in loco per quantitatem dimensionem: si autem esset aliquod corpus habens quantitatem dimensionem infinitam, oporteret illud esse ubique: Ergo si sit aliqua res incorporea, habens virtutem infinitam, oportet quòd sit ubique: Oportet autem, Deum esse infinita virtutis: est igitur ubique.*

Quartò, Si Deus non esset ubique, sed in aliquo loco determinato, v.g. in suprema cæli parte, ut quidam antiqui Philosophi postulerunt: aut ibi esset liberè, aut naturaliter & necessario? Non primò, aliàs Deus posset moveri localiter, ac proinde mutari, quod repugnat actui pu-

70. Neque etiam secundum, cum quia non est major ratio, cur Deus hunc locum sibi petat necessarium, quam alium. Tum etiam, quia substantia spiritualis ad unum locum naturaliter non est determinata: cum enim possit omnia apprehendere, ad omnia potest ferri; sicut videmus animantia non esse uni loco affixa, quia imaginatione sua plura apprehendunt, ut pascua, stabulum, &c. ad qua deinde feruntur: Ergo cum Deus sit natura intellectualis, non potest esse uni loco ita determinatus, ut non possit esse in aliis.

67. Denique, Deum esse immensum, & ubique presentem, ex mysterio Incarnationis & Eucharistiae probari potest: cum enim Verbum diuinitatis sit unum substantialiter humanitati Christi: & Christus totus secundum humanitatem & diuinitatem, sit intus praesens substantialiter speciebus Eucharisticis, nisi Diuinitas esset ubique; sequeretur eam localiter motam fuisse, quando humanitas movebatur, & moveri quotidie ad motum Christi, & specierum Eucharisticarum, ex uno loco in alium.

Præter has rationes, est alia præcipua & fundamentalis, desumpta ex operatione Dei in omnibus rebus, quæ utitur D. Thomas hic articulo 1. & 3. contra Gentes cap. 68. quam sequenti exponemus, & ab Adversariis impugnationibus defendemus.

68. Ad locum verò Aristotelis desumptum ex 8. Physicorum, ubi Deum ad primam spheram coarctare videtur, dicendum est cum D. Thoma ibidem lect. 23. & 3. contra Gentes cap. 68. Deum esse in celo, & in ea parte primobilis, unde incipit motus, non per determinationem suam substantiæ, ita ut illa determinatâ mundi parte conclusus sit, sed modo quodam speciali, quia ibi operatur motum, & influentias, à quibus hæc inferiora dependent. Quæ admodum dicimus, quod ratio, quæ respicit animam nostram in toto corpore sita, est in capite; quia ibi specialiter operatur. In eodẽ sensu intelligi debet illud quod dicit in libro de Mundo: præterquam quod in dubium vertitur, an liber ille sit Aristotelis, ut ipsemet Vazquez fatetur.

Quod autem hæc interpretatio sit legitima, & ad mentem Philosophi, colligitur ex eo quod libro 1. de part. anim. cap. 5. aperte indicat, Deum esse omnibus rebus presentem, dum dictum Heracliti laudat, qui amicis recedentibus ab ipso, eo quod se in fumo hyemẽ incluisset, dixit, ne vilicem loci dedignarentur, cum ibi etiam esset Deus. Et in ipso libro de Mundo ad Alexandrum, refert sententiam Taletis, qui dixit, omnia plena Deo: cui consonat illud Poætæ:

Jupiter est quodcumque vides, Iovis omnia plena.

§. II.

An existentia Dei in rebus, ex eius operatione recte probetur?

69. Partem negativam tenent Nominales, quibus nihil magis curæ esse videtur, quam infirmare rationes, quibus mysteria nostra, & attributa divina probantur, ut constat ex supra dictis, agendo de existentia & unitate Dei. Eandem sententiam docet Scotus in dist. 37. quæst. 1. & ex recentioribus Valentia, & Vazquez hic. Pars tamen affirmativa communis est, non so-

lùm apud discipulos D. Thoma, sed etiam apud recentiores; eamque ita acriter tuetur Molina hic disp. 2. ut oppositam sententiam acerrimò hujus censura decretò fulminet. Doctrina hæc, non solum falsa videtur, doctrinæque Aristotelis aperte contraria; sed etiam parum cura in fide. Et post pauca. Dixi parum cura in fide; quoniam Paulus sic probat, Deum non longè esse ab unoquoque nostrum, quod in ipso vivimus, movemur & sumus. Aut ergo Authores contrarie sententia dicant Spiritum sanctum, per os Pauli atque Davidis, ineptam reddidisse rationem, inefficaxque argumentum concessisse, ad probandam præsentiam Dei in rebus; aut confiteantur ex immediata operatione Dei in aliquo loco, satis superque concludi præsentiam Dei in rebus, ut est Divi Thoma, & communis Theologorum doctrina cum Aristotele. Hæc Molina. Quibus verbis aperte proficetur, sententiam Adversariorum esse parum curam in fide, & à Scriptura, & Sanctis Patribus penitus alienam.

Dico igitur: Ex Dei operatione probari efficaciter, & demonstrativè, ejus præsentiam in omnibus rebus. 70.

Probatum primò ex Scriptura: Dicitur enim Psalmo 138. *Quibus à spiritu tuo, & quò à facie tua fugiam? Si ascendero in Cælum, tu illic es, si descendero in infernum, ades.* Quibus verbis, Prophetæ præsentiam Dei in omnibus rebus aperte declarat, usque rationem reddens, addit: *Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua:* per manum autem & dexteram Dei, ejus operatio frequenter in Scriptura significatur: Ergo in Scriptura, præsentia Dei in omnibus rebus, ex ejus operatione colligitur. Similis consequentia habetur Actorum decimo septimo, nam Apostolus disputans cum Atheniensibus dixit: *Non longè est ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* Ubi de existentia Dei in rebus esse sermonem, constat ex aliorum versione, quæ sic habet: *Quamvis non longè ab unoquoque nostrum subsistentem:* hujus autem existentia & præsentia nullam aliam reddit rationem, nisi quia *in ipso vivimus, & movemur, & sumus:* vel ut

D Pagninus, & alii vertunt, *Per ipsum enim vivimus.* Unde glossa ibidem: *Quia id operatur in nobis quod vivimus.* Et Divus Thomas infra questione 18. articulo quarto ad primum. *In ipso vivimus, movemur & sumus: quia etiam nostrum vivere, & nostrum esse, & nostrum moveri causantur à Deo.* Ita etiam hunc locum Apostoli intelligit, & explicat Hilarius in illud Psalms 118. versu 15 v. *Prope es tu Domine:* sic enim ait: *Adest utique, & totus ubique est, non pro parte usquam est, sed in omnibus omnis est.* Beatus Apostolus Atheniensibus Philosophis inconvincibiliter respondens, ait: *non longè à nobis manentem querimus Deum; in ipso enim vivimus, & movemur, & sumus.* Per quod excluditur responsio Valentia, dicentis has Scripturæ consequentias non esse formales, sed materiales. Nam præterquam quod hoc nullum derogat dignitati Scripturæ, si consecutiones habeat tantum materiales, hæc loca à SS. Patribus in sensu formali intelliguntur, ut constat ex verbis Hilarii jam relatis, & ex Chrysostomo Homilia 38. in Acta Apostolorum, Euthymio, Theophylacto, & aliis, qui dicunt, quod sicut ex respirazione intelligimus nobis esse circumfusum aerem; ita nec ignorare possumus, Deum semper nobis adesse, cum ab ipso habeamus ut vivamus, simus, & operemur.

Probatum secundo conclusio ex aliis SS. Patribus 71.

Lib. 1. de Geni.

Lib. 1. de Motu.

63.

64.

65.

66.

bus, qui etiam ex Dei operatione, ejus præsentiam in omnibus rebus sæpe demonstrant. Nam Anastasius Sinaita libro 2. de rebus fidei Catholica dogmatibus, sic habet: *Quodvis enim opus nemo, absens si est, operatur: Deus igitur, cum nullo non tempore, quidvis eorum quæ sunt, efficiat, cunctaque moderetur, ac dispenset suâ jugi conservatione, prorsus necesse est sateri, Deum omnibus inesse.* Item Hugo Victorinus libro septimo, erudit. Theolog. capite decimo nono sic discurre: *Cum divina virtutis effectus nusquam deesse cernimus, cur eandem Dei virtutem, omnibus inesse rebus dubitamus? Si autem Dei virtus ubique est, cum alia non sit Dei virtus quam Deus, constat quod nusquam Deus deest.*

72. Probatum tertio conclusio, exponendo rationem Divi Thomæ, quam etiam tangit Hugo Victorinus, verbis iam relatis. Agens quod operatur in omnibus rebus, per virtutem non diffusam à se, sed sibi intraneam, sibi que identificatam, debet esse immediatè, & secundum suam substantiam præsens in omnibus rebus: Atqui Deus operatur in omnibus, per virtutem non diffusam à se, sed sibi intraneam, sibi que identificatam: Ergo immediatè & per suam substantiam præsens est in omnibus rebus. Major supponitur ex 7. Physi. ubi dicitur, quod movens & motum debent esse simul: cum hac tamen differentia, quod agens per virtutem à se diffusam, non debet immediatè & secundum suam substantiam esse præsens subjecto in quod agit, sed immediatè tantum, & ratione virtutis quam medio aliquo supposito in illud transmittit, ut constat in Sole, qui cum agat per virtutem à se diffusam, non est substantialiter præsens in visceribus terræ, quando aurum, & alia metalla producit; agens verò per virtutem sibi intraneam, & à se non diffusam, debet necessariò fieri præsens immediatè, & secundum suam substantiam, subjecto in quod agit, & ipsum passum suppositaliter contingere, ut constat in igne, qui licet per calorem à se diffusum, agat in subjectum distans, per calorem tamen sibi intraneum, non agit nisi in subjectum quod immediatè tangit. Minor verò probatur: Deus in omnibus rebus, per se primò producit & conservat esse, quod est id quod est magis intimus cuilibet rei, & quod profundius omnibus inest, cum sit formale respectu omnium quæ in re sunt: Atqui illud non potest per se primò attingere, per aliquam virtutem à se diffusam, sed solum per virtutem sibi intraneam, sibi que realiter identificatam: Ergo Deus in omnibus rebus operatur, per virtutem non diffusam à se, sed sibi intraneam, & sibi identificatam. Major constat: Tum quia esse, cum sit effectus universalissimus, debet per se primò reduci in causam universalissimam, scilicet Deum. Tum etiam, quia sicut ignire est proprius effectus ignis, eò quod ignis sit per essentiam ignis, & ideo à illum pertinet facere ignitum: ita etiam, cum Deus sit ens per essentiam, proprius ejus effectus, est omne esse participatum. Addo quod cum Deus possit quamlibet rem creatam, per solam sui influxus suspensionem annihilare, oportet quod influxus Dei, per se primò attingat esse cujuslibet rei creatæ. Minor verò probatur: Virtus quæ attingit esse, in quantum hujusmodi, debet esse creativa & productiva totius entis creabilis, ac proinde infinita, ut docetur in Metaphysica: Sed omnis virtus à Deo diffusa, finita est, utpote à Deo causata, & in aliquo sub-

jecto recepta: Ergo Deus non potest per se primò causare, & conservare esse in singulis rebus, per aliquam virtutem à se diffusam, sed solum per virtutem sibi intraneam, sibi que realiter identificatam. Et hoc est, quod intendit Hugo à S. Victore, his verbis supra relatis: *Si autem Dei virtus ubique est, cum alia non sit Dei virtus, quam Deus, constat quod nusquam Deus deest.*

S. III.

Solvuntur instantiæ Adversariorum.

Contra hunc profundissimum, & subtilissimum discursum D. Thomæ, multipliciter insurgunt Adversarii, & variis instantiis ejus vim & efficaciam enervare conantur. In primis objiciunt, hoc principium à D. Thomæ assumptum: *Agens debet esse conjunctum passo*, sive quod idem est, *Movens & motum debent esse simul*, quod sumpsit ex Aristotele 7. phys. non esse universaliter verum, & ab illo pro agentibus solum creatis, maxime corporeis, inductum fuisse: unde nullà ratione videtur extendendum ad Deum, qui cum sit agens spirituale, & infinita virtutis, potest agere in distans: Ergo ex eo quod ubique operetur, non sequitur illum esse ubique, saltem immediatè, & per suam substantiam.

Confirmatur primò; Plura dantur agentia creata, quæ agunt in subjecta distantia: nam Sol producit aurum in visceribus terræ, in quibus non est præsens secundum substantiam, sed secundum virtutem; & humanitas Christi existens in cælo, producit in nobis gratiam, & alios effectus supernaturales: Ergo similiter Deus poterit agere in subjectum distans, & producere vel conservare esse in rebus, absque eo quod illis præsens existat.

Confirmatur secundò: Non videtur major repugnancia, quod Deus utatur instrumento, ad producendum, vel conservandum esse in rebus, quam ad producendam gratiam in anima pueri: Ergo cum causa quæ medio aliquo instrumentò operatur, non debeat esse immediatè, & secundum suam substantiam præsens subjecto in quod agit, ex eo quod Deus producat, vel conservet esse in rebus, & illis assistat ut causa efficiens, ut loquitur S. Doctor, non rectè colligitur, illum esse omnibus rebus immediatè præsentem.

Ad objectionem respondeo, negando. Antecedens, hæc enim propositio, *omne agens debet esse conjunctum passo*, est universaliter verum, & verificatur de omni agente, sive corporeo, sive incorporeo, sive creato, sive increato; licet Aristoteles illam tradiderit, loquendo de agentibus corporeis: necesse est enim indistantiæ agentis ad passum, non oritur ex conditione agentis corporei, vel ex limitatione agentis creati, sed ex ratione agentis & passi, ut sic. Ut enim docet Capreolus, agens & passum inter se comparantur, per modum formæ & materiæ, perfectivi & perfectibilis: unde sicut forma debet esse indistans à materia, & perfectio à perfectibili, ita & agens à passo.

Respondeo secundò, quidquid sit de illo principio, de quo disputant Philosophi 7. phys. & dato quod Deus possit operari in distans, respectu quorundam effectuum; repugnare tamen quod producat, vel conservet esse in rebus, nisi intus illis assistat & illabatur: quia (ut supra ostendimus) esse non potest produci, vel conserva-

vari in rebus, per aliquam virtutem creatam, & à Deo diffusam; sed tantum per virtutem in creatam, & infinitam, & cum Dei substantia identificatam. Unde in Tractatu de Angelis disp. 13. art. 2. ostendemus nullam creaturam, etiam spirituales, posse infundi, & illabi alteri: quia nulla potest per se primo attingere ipsum esse, siue influere esse modo universalissimo, ita quod per suspensionem talis influxus, aliqua creatura annihilari possit.

76 Ex quo patet responsio ad primam confirmationem, concesso enim Antecedente, neganda est Consequentia, & paritas: Ratio discriminis est, quia Sol potest agere & producere aurum in visceribus terræ, & humanitas Christi gratiam in anima pueri, per virtutem aliquam accidentalem, à se diffusam, & in aliquo subiecto receptam: repugnat autem quod Deus, per similem virtutem producat & conseruet esse in rebus; quia virtus diffusa est effectus Dei, & aliquid creatum, ac proinde finitum, & limitatum: à virtute autem finita & limitata, non potest procedere influxus, aut conservatio totius esse, taliter quod ejus suspensio sit annihilatio. Præterea, licet creatio nullum præsupponit subiectum, ita & virtus creativa, & productiva totius existentia, ab omni subiecto est independens: omnis autem virtus creata, cum sit accidentalis, dependet ab aliquo subiecto in operari, sicut in esse: Ergo, &c. Unde

Ad secundam confirmationem, negandum est Antecedens; quia virtus per quam instrumentum operatur, debet esse diffusa, & derivata à causa principali, & in ipso instrumento recepta, ac per illud modificata: unde cum virtus creativa, & productiva, vel conservativa existentia nec possit esse à Deo diffusa, neque in aliquo subiecto recepta, propter rationem jam assignatam bene autem virtus productiva gratia; nullum potest dari instrumentum creationis, licet possit dari instrumentum justificationis, & productionis gratia.

78 Obijcies secundò: Aliud principium quod assumit D. Thomas, scilicet quod esse est proprius effectus Dei, videtur falsum: quælibet enim causa efficiens dat esse suo effectui; quia efficere nihil est aliud quam dare rei actuale esse. Item illud quod subiungit, nempe quod esse est id quod est magis intimum cuiuslibet rei, non videtur verum: cum enim esse sit prædicatum accidentale respectu cuiuslibet rei creata, videtur esse quid illi extraneum, vel saltem non ita intimum, sicut ejus quidditas & essentia.

Respondeo cum Cajetano infra quæst. 48. art. 6. §. ad evidentiam: quod quando D. Thomas docet, quod esse est proprius effectus Dei, per ly proprius, non intendit quod sit effectus à solo Deo procedens, sed solum quod sit effectus, in solum Deum per se primo reducibilis. Unde rectè notat, S. Doctorem non dixisse, quod esse sit effectus solius Dei, sed quod est effectus proprius Dei; ex quo patet responsio ad probationem: dicendum est enim, cum eodem Cajetano, quod sicut ignis est proprius effectus ignis, non tamè repugnat quod ferrum ignitum producat ignem instupa sed non erit effectus proprius, & per se primo ferri igniti, quia nõ reducitur ultimè in ipsum ferrum, etiam ut ignitum; sed in ipsum ignem, à quo ignitum est. Sic existentia produciatur quidem à creatura existente, & à qualibet causa efficiente, non tamen tanquam proprius

Tom. I.

A effectus ipsius, & per se primo in creaturam reducibilis, sed in Deum tanquam in ens per essentiam, & primum existens, à quo Dei omnis creatura existens redditur. Unde D. Thomas 3. contra Gentes cap. 66. sex rationibus demonstrat, quod causa secunda non producat existentiam in suis effectibus, in virtute propria, sed solum in virtute Dei, quatenus sunt ejus instrumenta, ab ipso mota & elevata, juxta illud quod dicitur in libro de causis, *Intelligentia non dat esse, nisi in quantum est divina*, id est (ut exponit S. Doctor) nisi in quantum agit virtute Dei.

B Ad illud quod additur, quod esse existentia, cum cuiuslibet rei creata sit accidentale, non est quid illi intimum, sed extraneum, in primis dici potest, quod per ly *esse rei*, non solum intelligitur à D. Thoma esse existentia, sed etiam essentia, ut est sub existentia, & ut ab illa extra causas ponitur, quod ens participialiter appellari solet, & est effectus omnium intimus, & universalissimus.

79 Secundo respondeo, quod quando D. Thomas dicit, quod esse est magis intimum, quia est formale respectu omnium, loquitur de forma ut actuante, non autem ut construyente: licet enim existentia sit extra quidditatem rei creata, nihilominus in ratione actuantis est illi intimior, cum eam antea potentialem, & in potentia solum, obiectiva existentem, extrahat extra causas & intimè actuet, eamque disponat ut per alias formas accidentales perficiatur; ac proinde intima est omnibus, cum nihil præsupponat quod non penetret, & ponat extra causas.

C Obijcies ultimò, cum Scoto, & Vazquez: 80 Quando D. Thomas probat Deum esse præsentem in omnibus, ex eo quod agit immediatè in illis: vel intendit quod agat in omnibus immediatione suppositi, vel immediatione virtutis? Si primum dicatur, propositio D. Thomæ petit principium, vel supponit quod probandum est, scilicet quod Deus sit propinquus singulis rebus ad agendum, propinquitate indistantiæ, & immediatione suppositi. Si secundum, illa ratio nihil concludit, cum agens immediatum solà immediatione virtutis, non debeat esse substantialiter, & suppositaliter præsens subiecto in quo operatur: ut constat in Sole, & aliis corporibus cælestibus, quæ non sunt immediatè, & per suam substantiam in visceribus terræ; quando in eis aurum, & alia metalla produciunt.

D Respondeo quod quando D. Thomas probat Deum esse intimè præsentem omnibus rebus, ex eo quod immediatè agit in illis, loquitur de immediatione virtutis, quia tamen illa virtus de qua loquitur, non est à Deo diffusa, sicut virtus quæ Sol operatur, & producit aurum in visceribus terræ, sed illi intranea, & cum ejus substantia realiter identificata, rectè infert, Deum esse præsentem omnibus rebus secundum substantiam, & immediatè immediatione suppositi, ex eo quod est illis intimè præsens per talem virtutem. Eodem discursu utitur Hugo Victorinus loco supra citato, his verbis: *Deus qui per semetipsum cuncta propria virtute sua, ubique præsens est operatione, præsens etiam necesse est ut sit deitate.*

* * *

N

§. IV.

§. IV.

An operatio Dei virtualiter transiens, sit ratio formalis per quam fit præsens, & existens in rebus?

Licet resolutio hujus difficultatis facile haberi possit ex dictis §. precedenti, ut tamen doctrina D. Thomæ ibidem exposita amplius elucidetur, & magis declaretur ratio formalis, quæ Deus fit præsens, & existens in rebus,

Dico secundò: Ratio formalis per quam Deus est actu præsens, & existens in rebus, est ejus operatio virtualiter transiens, quæ producit vel conservat esse in illis, vel eas movet & applicat ad operandum. Est contra Recentiores, qui existimant, rationem formalem quæ Deus existit in rebus, esse vel ipsammet Dei essentiam, vel ejus immensitatem nude sumptam, & ut præscindit ab operatione.

Nostra tamen conclusio expressè docetur à D. Thomæ, variis in locis, præsertim in 1. dist. 37. quæst. 1. art. 2. his verbis: *Essentia Dei, cum sit absoluta ab omni creatura, non est in creatura, nisi in quantum applicatur ibi per operationem, & secundum hoc quod operatur in re, sicutur esse in re.* Et qu. 2. art. 3. Cum dicitur (inquit) *Deus est ubique, importatur quedam relatio Dei ad creaturam, fundata super aliquam operationem, per quam Deus in rebus dicitur esse.* Item hic art. 1. dicit, quod Deus est in omnibus rebus, sicut agens adest ei in quod agit. & art. 3. dicit: *Deus est in omnibus per essentiam, in quantum adest omnibus ut causæ essendi.* Ubi particula, in quantum, denotat rationem formalem, & à priori divinæ præsentia, & existentia in rebus.

Eadem veritas demonstratur ratione, quam his locis insinuat S. Doctor. Sicut res corporea non est in loco per suam substantiam immediate, sed per contactum quantitatis dimensionis, ita res incorporea, & præsertim Deus, in alio non est per suam substantiam immediate, sed per contactum suæ virtutis. Quod à D. Gregorio homil. 8. in Ezechielem, lepidissime declaratur, his verbis: *Deus ubique est, & ubique totus est. . . . Omnia tangit, nec tamen equaliter tangit. Quædam enim tangit ut sint, nec tamen ut vivant & sentiant, sicut sunt cuncta insensibilia. Quædam tangit ut sint, vivant, & sentiant, non tamen ut discernant, sicut sunt bruta animalia. Quædam tangit ut sint, vivant, sentiant, & discernant, sicut est humana, & angelica natura.* Similia habet Author libri de Speculo apud Augustinum tomo nono. Idem docet Divus Thomas 3. cont. Gent. capite 68. & hic articulo secundo ad primum ubi dicit, *Incorporalia non sunt in loco per contactum quantitatis dimensionis, sicut corpora, sed per contactum virtutis.* Sed hic Dei contactus non fit per quantitatem molis, sed per applicationem virtutis, ut constat: Ergo per talem applicationem, seu actionem virtualiter transeuntem, Deus est præsens, & existens in rebus.

Confirmatur & magis illustratur hæc ratio: Deus dicitur esse in creaturis, quatenus realiter contingit illas: Sed essentia divina immediate ratione sui, præscindendo ab operatione, non habet realem contactum cum omnibus creaturis; quia nec conjungitur illis contactu quantitativo, neque ut forma, nec ut accidens, nec ut suppositum sustentans: Ergo est in illis solum ratione operationis transeuntis. A. d. quod Deus

A est in creaturis, sicut ens per essentiam in entibus per participationem: Sed hoc modo non est actu in illis, nisi quatenus sunt à Deo causata, mediâ operatione transeunte: Ergo hæc operatio est ratio talis existentia, & præsentia Dei in rebus.

Confirmatur amplius: Deus non existit formaliter & actu in rebus, nisi secundum quod facit illas à se dependere; Deus enim non comparatur actu ad creaturas, nec actu illas commotat, nisi secundum quod terminat dependentiam illarum à se: Ergo cum ultima ratio, per quam Deus facit creaturas actu à se dependere in essendo, vel in operando, sit actio virtualiter transiens, per quæ illas producit, aut conservat in esse, vel illas movet & applicat ad operandum, illa quoque erit ratio per quæ formaliter & actu existit in rebus.

Probatur secundò conclusio: Nulla denominatio potest Deo in tempore advenire, nisi ex reali mutatione creaturatum: cum enim nova denominatio realis adveniat ratione alicujus novæ realitatis, & illa nova realitas Deo non possit advenire, quia immutabilis est; debet advenire creaturæ, & per advenum suum intrinsecè eam immutare: Sed Deus non immutat intrinsecè creaturam, nisi ratione operationis virtualiter transeuntis, per quam aliquid in ea producit: Ergo non denominatur præsens & existens in rebus, nisi ratione talis operationis.

Probatur tertio conclusio: Eodem modo proportionaliter philosophandum est de præsentia Dei generali, quam habet in omnibus rebus, ac de speciali, quæ præsens est in justis per gratiam, in beatis per gloriam, & in humanitate Christi per unionem hypostaticam: Sed præsentia specialis Dei in anima justæ, in intellectu beati, & in humanitate Christi, fundatur in hoc quod speciali modo, distincto à communi, perficiat creaturas, infundendo eis gratiam & charitatem, aut uniendo illis suam essentiam per modum speciei, vel per modum substantia & termini, ut constabit ex infra dicendis: Ergo similiter præsentia generalis Dei in omnibus rebus, fieri debet ratione alicujus operationis perficientis creaturam, & producentis aut conservantis in ea existentiam, vel eam moventis & applicantis ad operandum.

Probatur quartò: Deus magis est in locis ut illa continens, quam ut in illis contentus, ut docet Dionysius cap. 10. de div. nomin. his verbis: *Ipsè est sedes quæ omnia continet, & complectitur, & firmat, & fundat, & contingit, &c.* Unde egregie Augustinus. *Tu habitas in domo, si subtracta fueris, cadis: Deus autem sic habitat in cælis, ut si ipse discesserit, ipsi cadent.* Et Gregorius Magnus homil. 17. in Ezech. *Ipsè (inquit) est rebus interior, & exterior: ipse inferior & superior: regendo superior, portans inferior, replendo interior, circumdando exterior: sicque est intus ut portet, sic circumdat ut penetret, sic præsidet ut portet, sic portat ut præsideat.* Sed Deus non continet loca, nec ea portat, & sustinet, nisi per suam operationem virtualiter transeuntem, quæ res producit, vel conservat in esse, juxta illud Apostoli ad Hebræos 1. *Portans omnia verbo virtutis sue:* Ergo Deus non est in locis, nisi ratione suæ operationis virtualiter transeuntis.

Denique stabiliri potest nostra sententia, impugnatione aliarum. In primis enim illa quæ docet Deum esse in rebus creatis immediate per suam essentiam, tanquam per rationem

formalem, omni probabilitate caret: quia Deum existeri in rebus creatis, connotat actualem existentiam ipsarum creaturarum. Sed Deus ratione suae essentiae praecise non dicit ordinem ad existentiam creaturarum, cum divina essentia secundum se sit independens & absoluta ab omni creaturarum respectu: Ergo illa non est ratio formalis, qua Deus est praesens & existens in rebus. Quam rationem innuat D. Thomas his verbis supra relatis: *Essentia Dei cum sit absoluta ab omni creatura, non est in creatura, nisi in quantum applicatur ibi per operationem.*

88 Praeterea, in rebus corporalibus distinguitur id quod est in loco, & ratio essendi in loco: nam substantia rei corporea est in loco, & ratio essendi in loco est eius dimensio: Ergo similiter in rebus spiritualibus haec duo distinguenda sunt: scilicet substantia divina, vel angelica quae est in loco, & ratio per quam existit in loco. Unde quando dicitur, quod Deus est in omnibus rebus per essentiam, significatur solum quod ejus essentia, vel substantia ubique est, non tamen quod illa sit ei ratio formalis essendi ubique. Per quod detegitur hallucinatio, & equivocatio Adversariorum, existimantium idem esse Deum esse in rebus per essentiam, & esse in rebus ratione essentiae.

89 Alia etiam opinio, quae asserit infinitatem & immensitatem Dei, esse illi rationem formalem actu existendi in rebus, non videtur verior, aut probabilior: nam ab aeterno Deus est immensus, & infinitus; & tamen ab aeterno non est in creaturis: Ergo immensitas non est ratio actu existendi in rebus, sed solum est ratio formalis per quam potest in illis existere, supposito quod illas producat.

Addo quod Deus diversimode est in diversis creaturis, ut constabit ex infra dicendis: Sed hoc non competit illi formaliter ratione immensitatis praecise, sed quia diversimode conjungitur ipsis creaturis, per ordinem ad diversos effectus quos in illis cauat: Ergo ratio per quam Deus actu existit in rebus, non est ipsa immensitas praecise & nude sumpta, sed ut applicata & conjuncta rebus, per operationem virtualiter transeuntem. Sicut licet divina omnipotentia secundum se sit productiva creaturarum, non est tamen ratio illas producendi actu, nisi ut applicata per liberum decretum voluntatis divinae, ut in Tractatu de scientia Dei dicemus.

§. V.

Corollaria precedentis doctrinae.

90 EX dictis colliges primo, quod licet in Angelis ratio formalis praesentiae localis ad corpora sit operatio, & contactus virtutis, sicut in Deo, ut ostendemus in Tractatu de Angelis: aliter tamen pertinet operatio in Angelo, ad rationem formalem praesentiae in rebus, aliter in Deo: nam in Angelo requiritur operatio ad contactum, quatenus non totum elicit effectum ex corpore cui applicatur, sed quatenus per eandem operationem prius se reddit applicatum corpori, ut subjecto praesupposito, ex quo debet effectum producere, quam ipsum effectum operetur. Ratio est, quia Angelus operatur per virtutem eductivam, atque ita non facit, sed praesupponit subjectum cui ejus virtus operativa applicetur & uniat: virtus autem divina, cum sit creati-

Tomus I.

91 va, ita universalissima est, quod nihil respicit ut subjectum, quod non sit etiam effectus ejus, unde operatio non reddit illum praesentem, per modum applicationis ad rem praesuppositam, sed per modum effectiois ad rem productam. Ex quo

Colliges secundo, Aliud notabile discrimen reperiri inter contactum virtutis divinae & angelicae: contactus enim virtutis divinae est intimus, & illapsivus in res, quatenus in illis producit, & conservat esse, quod est id quod in eis est magis intimum, ut antea exposuimus. Unde D. Thomas in 1. dist. 8. qu. 1. art. 7. ad 3. explicans quomodo Deus contactu suo illabitur rebus, inquit: *In essentia non intrat, nisi ille qui dat esse, scilicet Deus creator, juxta illud Ezech. 4. 1. Porta haec clausa erit non aperietur, & vir non transibit per eam, quoniam Dominus Deus Israel ingressus est per eam.* Contactus autem virtutis angelicae, cum non sit productivus, & conservativus existentiae, sed eam praesupponat in subjectis circa quae operatur, non est intimus & illapsivus, sed extrinsecus & superadditus. Quare licet Angelus, quando circa aliquod corpus operatur, in illo sit intus, quoad terminos loci & quantitatis, ut ibidem dicit S. Doctor, non tamen est intra terminos essentiae & substantiae illius, sicut Deus, qui neque quantitatem, neque materiam, neque substantiam, neque aliquid entitatis praesupponit in rebus, sed omnia per contactum suae virtutis efficit.

Colliges tertio, Melius dici Deum constitui in rebus per applicationem creaturarum ad se ipsum, quam per applicationem sui ad creaturas: quia sine ulla sui mutatione incipit existere in rebus, per solum mutationem ipsarum. Unde dicebat Apostolus: *Non longe est ab unoquoque nostrum, in ipso enim vivimus, movemur, & sumus.* Et SS. Patres supra relati, docent Deum in creaturis esse, non ut contentum ab illis, sed ut illas continentem & conservantem per contactum suae virtutis, juxta illud Apostoli ad Hebraeos 1. *Pertrans omnia verbo virtutis suae.*

Colliges quarto, Operationem virtualiter transeuntem, non esse Deo rationem essendi in rebus, praecise ut se tenet ex parte ipsius, & est ejus substantia; nec praecise ut se tenet ex parte creature, alioquin esset in rebus per aliquid creatum formaliter, quod dici non potest, sed ut connotat, & infert immutationem passivam creaturae; atque adeo ratio formalis existentiae Dei in rebus est aliquid divinum; conditio vero seu connotatum est aliquid creatum, immutatum & derivatum ex tali increato.

Colliges ultimo, Attributum immensitatis ad duo attributa consequi, & habere respectum ad illa, secundum duplicem ejus considerationem. Si enim immensitas consideretur quantum ad suam extensionem virtuales, ratione cujus potest omnibus rebus coextendi, licet in infinitum multiplicentur, sequitur ad attributum infinitatis & ideo D. Thomas, post attributum infinitatis tractavit de immensitate; quia ut ipse dicit initio hujus quaestiois: *In infinito convenit esse ubique.* At vero immensitas, secundum quod importat modum tangendi creaturas, per operationem virtualiter transeuntem, & dantem, vel conservantem esse in omnibus rebus, consequitur ad attributum omnipotentiae. Unde sapient. 7. dicitur, quod *Divina sapientia ubique attingit propter suam munditiam*: & subditur: *Vapor est enim virtus Dei.* Quibus verbis Scrip-

tura presentiam Dei in omnibus rebus, infertur ex eius potentia & virtute operativa.

§. VI.

Solvuntur obiectiones Adversariorum.

95 **O**bjicies primò: Modus quo Deus existit in rebus creatis, per essentiam, est distinctus ab alio, quo in eis dicitur esse per potentiam, ut colligitur ex D. Thoma hic art. 3. Sed Deus existit in rebus per potentiam, mediante operatione talis potentia: Ergo ratio essendi per essentiam in omnibus rebus, non potest esse operatio Dei virtualiter transiens.

Confirmatur primò: Si per impossibile daretur aliquod ens non productum à Deo, adituc ex vi immanentis, Deus esset illi præsens, & ab eo indistans: Ergo presentia Dei in rebus, non fundatur in eius causalitate, & operatione. Consequentia patet, Antecedens probatur. Res illa non producta à Deo, esset in aliquo loco: Ergo cum sphaera divina immanentis sit infinita, & ad omnia loca se extendat, Deus ratione sua immanentis esset præsens tali creaturæ.

Confirmatur secundò: Si operatio Dei virtualiter transiens esset ratio formalis, per quam Deus fieret præsens & existens in rebus, sequeretur quòd attributum immanentis Dei, esset fundamentum in eius operatione ad extra, eamque tanquam causam virtuales, & rationem à priori supponeret: Sed hoc non potest dici, cum immanitas necessariò, immutabiliter, & ab æterno, Deo conveniat, & operatio virtualiter transiens sit ei libera, & ei conveniat solum in tempore: Ergo operatio transiens non est ratio formalis, per quam Deus fiat præsens & existens in rebus.

96 **A**d Objectionem respondeo negando Minorem; non enim operatio, sed potentia ipsa est Deo ratio existendi in rebus per potentiam: nam si Deus nihil actu operaretur, sed solum posset operari in rebus, in illis esset: non quidem per essentiam & substantiam, sed per virtutem, & potentiam. Unde D. Thomas hic art. 3. *Deus est in omnibus per potentiam, in quantum omnia eius potestati subdantur, & in omnibus per essentiam, in quantum ad eum omnia sunt causa essendi.*

97 **A**d primam confirmationem, nego Majorem: Sicut enim si separaretur quantitas ab aqua quæ est in vase, illa non diceretur amplius esse in vase, tanquam in loco: quia cum substantia corporis non sit in loco, nisi ratione quantitatis, quæ tangit superficiem alterius corporis ambientis, sublata quantitate, non posset amplius remanere in loco, nec ab aliqua superficie corporis ambientis contineri. Ita similiter, cum creatio sit contactus formalis, quo divina virtus creaturas contingit, easque sibi applicat, & conjungit: si per impossibile aliqua res non esset à Deo per creationem, Deus non esset illi præsens, nec indistans positive, sed tantum negativè: sicut (ut perhitamus in eodem exemplo) aqua illa spoliata quantitate, diceretur præsens vase, & ab eo indistans, solum presentia & indistantià negativa. Veleriam sicut Angelus qui nullibi operatur, dicitur esse negativè præsens, & indistans à loco in quo potest operari, ut dicemus in Tractatu de Angelis.

Verum si liceat Adversariis ex suppositione impossibili argumentari, nobis etiam licebit ex simili suppositione contra illos arguere. Si enim

Disp. 4.
§. 1.
37.

A per impossibile Deus non esset immanens, & non haberet vim replendi omnia loca: si tamen produceret aliquam creaturam, esset illi præsens: Ergo Deus non est præsens rebus ratione immanentis, sed ratione operationis.

Ad secundam confirmationem, nego sequelam Majoris: Quamvis enim actualis presentia, & existentia Dei in rebus, fundetur in eius operatione virtualiter transiente, non tamen attributum immanentis: quia illud non consistit in actuali presentia Dei in rebus, sed in aptitudine & potentia quam habet ad existendum in illis, seu in vi repletiva operantis loci existentis, aut possibilis. Unde cum talis vis & aptitudo, necessariò, & ab æterno Deo conveniat, attributum immanentis necessarium est ac æternum, quamvis actualis presentia Dei in rebus, sit temporanea, ac dependens à libero decreto suæ voluntatis, ejus omnipotentiam applicantis ad illarum productionem & conservationem.

Objicies secundò: Posterius non potest esse ratio formalis prioris: Sed Deum esse alicubi, prius est quam Deum ibi operari; quia operari sequitur esse: Ergo operatio non est ratio formalis, per quam Deus sit præsens & existens in rebus.

Respondeo negando Majorem: Deus enim non est prius in aliqua creatura, quam operetur in ea; imò natura prius est quod Deus operetur in ea, quam quod in ea exiit, cum operatio virtualiter transiens, sit ei ratio formalis cur sit in aliqua re, ut ostentum est. Unde ad illud quod additur, nempe quòd operari sequitur esse, dicendum est quòd operari sequitur esse, in ordine essendi, non tamen in ordine locandi: imò potius in isto ordine, in substantiis spiritualibus, esse in loco, sequitur ad operationem.

Ut hoc patet evidentiùs, & faciliùs distuantur argumenta Adversariorum, breviter exponenda est subtilis & acuta doctrina ingeniosi Cajetani, qui hic art. 1. & infra quæst. 52. art. 1. observat, in re locata, sive spirituali, sive corporea, tria esse consideranda, quæ secundum diversos respectus habent rationem prioris & posterioris. In rebus enim corporeis est substantia quæ locatur, quantitas quæ est ratio locandi, & ubi seu relatio presentia, quæ sequitur ad illam tanquam ad proprium fundamentum. Similiter in substantiis spiritualibus, est ipsa Dei, vel Angeli substantia, quæ est præsens, sive corporea, operatio virtualiter transiens, quæ est contactus virtutis, per quem fit præsens; & relatio vel denominatio presentia, quæ in eo fundatur. Et hæc tria diversimodè considerari possunt, & juxta diversas considerationes habere rationem prioris & posterioris. Si enim considerentur in ordine essendi, substantia tenet primum locum: secundum quantitas dimensioniva in rebus corporeis, & contactus virtutis in substantiis spiritualibus; & tertium, relatio seu denominatio presentia. Secus est in ordine locandi: nam in tali ordine, primum est quantitas dimensioniva in rebus corporeis, & contactus virtutis in spiritualibus; secundum, ipsa substantia rei corporeæ vel spiritualis, quæ locatur; tertium, relatio vel denominatio presentia, quæ in tali contactu quantitativo, vel effectivo fundatur.

Objicies tertio: Si Deus fieret præsens rebus ratione operationis, attributum immanentis non esset virtualiter distinctum ab attributo omnipotentia; Deus enim non diceretur immanens, nisi quia omnipotens: Sed hoc est falsum, &

con-

contra communem sententiam Theologorum, qui docent hac attributa virtualiter inter se distingui: Ergo & illud.

Respondet negando sequelam Majoris: nam licet immensitas Dei, radicaliter sit ab ejus infinitate & omnipotentia, non tamen formaliter est unum & idem attributum: quia attributa virtualiter distinguuntur in Deo, ut æquivalent diversis perfectionibus creatis, ad diversas lineas pertinentibus; in creatis autem triplicem reperimus quasi latitudinem, scilicet durationis, virtutis agendi, & extensionis ac diffusionis in ordine ad spatium: prima latitudo competit æternitati, secunda omnipotentia, tertia immensitate: unde tria illa attributa virtualiter distinguuntur. Et licet operatio Dei pertineat tam ad immensitatem, quam ad omnipotentiam: diversimode tamen: nam ad omnipotentiam pertinet, ut ratio agendi in genere causa efficiens, ad immensitatem verò, ut ratio formalis, reddens Deum actu præsentem, & existentem in locis.

§. VII.

Verum Deus sit actu & positivè præsens in locis, seu spatiis imaginariis.

101 **N**otandum primò: Per spatia imaginaria Theologos intelligere, privativa quadam intervalla, seu spatia quadam vacua & inania, quæ concipiuntur extra cælos, & quæ possunt repleti à corporibus, quæ ibi Deus potest producere. Sicut etiam ante hujus universi fabricam, fingimus fuisse vastitatem quandam inanem & vacuum, in spatium quod nunc occupat universum, quæ erat æqualis extensionis cum illo. De utroque ergo hoc spatium imaginario inquirimus, an Deus sit, vel fuerit in eo actu formaliter, & positivè præsens: id est, an Deus de facto habitaverit in his spatiis, in quibus constitutum est universum, antequam ipsum conderet, & an modo sit extra cælos, ubi adhuc nihil produxit: quod ut magis explicetur,

102 **N**otandum secundò, seu potius supponendum: tanquam certum: Deum esse extra totum universum, sive extra, negativè sumatur: id est si significet, quod Deus non limitatur, nec coarctatur intra ambitum universi, cum ejus virtus sit infinita, & immensa, nec ullis limitibus aut terminis claudatur, vel circumscribatur; unde dicitur 3. Regum 8. *Si caelum & cæli caelorum te capere non possunt, quanto magis domus hæc?* Sed si sive extra sumatur positivè, ita ut significet, quod Deus sit positivè præsens, & existens in illis spatiis, quæ fingimus & imaginamur esse extra cælos, & totum universum; illud est quod in controversiam vertimus, & de quo procedit præsens difficultas.

103 **N**otandum tertio: Duplicem adhuc posse distinguere præsentiam positivam: unam formalem & actualem, quæ aliqua res est de facto præsens, & existens in loco: alteram verò potentialem, seu fundamentalem, ratione cujus est apta, seu potens in eo existere, licet de facto in eo non existat. Unde Cajetanus & alij, duplicem præsentiam in Angelis distinguunt: unam actualem, quæ de facto constituitur præsentem loco per operationem, & applicationem virtutis circa aliquod subiectum; & aliam veluti potentialem, quam vocant, *præsentiam ordinis*, per quam redduntur præsentem loco, inchoativè solum & in-

Tom. I.

A completè, & quam dicunt habere Angelos custodes erga clientes, etiam quando actu circa illos non operantur: His præmissis,

Dico: Deum non esse actu & positivè extra cælos, in locis seu spatiis imaginariis, sed negativè tantum, & fundamentaliter, quatenus divina substantia non limitatur, nec coarctatur intra ambitum universi, & est potens ad novos mundos condendos in illis spatiis, quæ imaginamur esse supra cælos. Ita communiter docent Thomista, quibus ex recentioribus subscribunt Vazquez, Granadus, Tannerus, Meratius, Moncaus & alij: contra Suarezem, Molinam, Valentiam, & Lessium.

B **P**robatur primò conclusio ex Sanctis Patribus, qui ad illam interrogationem, ubinam esset Deus antequam mundum creasset? respondent fuisse tantum in seipso. Sic Tertullianus adversus Praxeam cap. 5. *Ante omnia, inquit, erat Deus solus ipse sibi & mundus, & locus, & omnia.* Et Minutius Felix in Octavio, ait, *palam esse quod ante mundum Deus fuerit ipse pro mundo.* Item Augustinus super Psalmum 122. explicans illa verba: *Qui habitas in cælis, sic ait: Antequam faceret Deus caelum & terram, ubi habitabat? & antequam faceret sanctos, ubi habitabat? Et responderi: In se habitabat Deus, apud se habitabat, & apud se est Deus.* Quibus consonant antiqui illi versiculi, quos recitat Dionysius Carthusianus in 1. dist. 7. qu. 1.

*Dic ubi tunc esset, cum præter eum nihil esset?
Tunc, ubi nunc, in sequoniam sibi sufficit ipse.*

At si Deus ante creationem mundi, fuisset positivè præsens & existens in spatiis imaginariis, in alio quam in seipso fuisset: Ergo non est præsens positivè in spatiis imaginariis. Unde Augustinus 7. Confess. ca. 1. falsam esse docet hanc imaginationem, quæ Deus cogitatur præsens & existens in infinitis spatiis. *Ita (inquit) te vitam vitam mea grandem per infinita spatia undique cogitabam possetare totam mundi molem, & extra eam quaever sum per immensa sine termino, ut haberet terra, haberet caelum, haberent omnia, & illa finirentur in te, tu vero nusquam.* Et subdit: *Ita suspicabar, quia aliud cogitare non poteram, nam falsum erat.*

D **P**robatur secundò conclusio ratione desumpta ex D. Thoma in 1. dist. 37. qu. 2. art. 3. in argumento *sed contra*, & ex D. Bonaventura ibidem puncto 2. art. 1. qu. 2. Deus non potest esse in nihilo, quia in nihilo nihil est, inquit S. Thomas: Sed spatia imaginaria nihil sunt; illa enim sunt purè phantastica, nec habent esse, nisi in imaginatione Adversariorum: Ergo Deus non est in spatiis imaginariis. Unde D. Bonaventura ibidem: *Stultum est dicere, Deum esse in eo quod nihil est.*

E **C**onfirmatur: Eadem est ratio de locis imaginariis, ac de rebus imaginariis: Sed Deus non est in rebus imaginariis, v.g. in chimæra, hirco, cervo, aliisque similibus humanæ mentis deliriis: Ergo nec in spatiis imaginariis.

Probatur tertio alia ratione quam habet D. Thomas ibidem: Ubi cumque Deus est; ibi est per suam operationem transeuntem: Sed Deus nihil actu operatur in spatiis imaginariis: Ergo in illis non est actu præsens. Major præterquam quod est D. Thoma loco citato, sufficienter fuit à nobis supra demonstrata. Minor autem est evidens, ubi enim nullus est effectus, ibi nulla est Dei operatio transeuntis, cum operatio Dei tran-

N 3. lens

fiens semper inferat aliquem effectum ad extra productum: Sed in spatiis imaginariis nullus est effectus à Deo productus, ut constat: Ergo nec ulla Dei operatio transiens.

107 Confirmatur primò: Præsentia quam habet Deus in ordine ad ea quæ sunt extra se, est præsentia per modum continentis, & non per modum contenti, ut supra ostendimus ex SS. Patribus: Ergo cum spatia imaginaria à Deo contineri non possint, nam illud quod nihil est, non est capax ut contineatur ab aliquo, Deus eis non est actu & positivè præsens.

108 Confirmatur secundò: Eodem modo proportionaliter philosophari debemus, de præsentia generali, quæ Deus denominatur præsens & existens in omnibus rebus, ac de speciali, quam habet in anima iusti per gratiam, in intellectu beati per gloriam, & in humanitate Christi per unionem hypostaticam: Sed hæc præsentia specialis Dei, non potest haberi nisi ad iustum, & ad beatum, & humanitatem, ut actu sunt realiter: Ergo nec etiam habebit primam præsentiam generalem, nisi ubi actu sunt creaturæ ab illo productæ, quæ cum nullæ sint in spatiis imaginariis, in illis Deus actu præsens, & existens non erit.

109 Probatur quartò: Denominatio extrinseca, quæ Deus de novo denominatur actu & formaliter præsens creaturæ, fundari debet in aliqua mutatione ex parte creaturarum, ut supra ostensum est: Ergo ut Deus habeat relationem, aut denominationem præsentiam ad aliquem locum, necesse est quòd ille subeat aliquam mutationem ex actione divina in ipsum: Sed spatia imaginaria nullam subeunt mutationem ex divina operatione, quando quidem in eis Deus nihil operatur: Ergo non potest denominari actu, & formaliter præsens spatiis imaginariis.

110 Denique probari potest nostra conclusio, & confutari Adversariorum sententia, argumento ad hominem, ex illorum principiis desumpto. Idcirco enim illi docent, substantiam Dei esse extensam supra cælos, & positivè præsentem spatiis imaginariis, quia ratione suæ immensitatis, est infinita in extensione locali: Sed hæc ratio non concludit: Ergo præcipuum Adversariorum fundamentum corrumpit. Minor probatur: Eternitas non minus est infinita in ratione durationis, quam immensitas in ratione extensionis, seu in vi repletiva loci: Sed eternitas ratione suæ infinitatis, non se extendit ad res præteritas & futuras, & multo minus ad tempora imaginaria, neque illa realiter ambit & continet, ut Adversarii docent contra Thomistas: quia (inquunt) cum res præteritæ vel futuræ, non sint in rerum natura, non possunt ab eternitate, quamvis infinita in ratione durationis, realiter contineri: Ergo similiter, cum spatia imaginaria non sint actu in rerum natura, nec habeant esse nisi in imaginatione nostra, Deus ratione locandi, ad illa non potest actu & positivè se extendere. Unde D. Thomas in 1. dist. 37. quest. 2. art. 3. ait Deo non convenire ab æterno ubi que esse, non defectu sui, sed defectu rerum quæ ab æterno non fuerunt, ut ubi Deus esset.

111 Dices, idem argumentum posse retorqueri contra nos, si enim eternitas, ratione suæ infinitatis realiter se extendat, non solum ad res præsentis, sed etiam ad præteritas & futuras, ut docent Thomistæ; etiam immensitas, ratione infinitatis in ratione locandi, se extendet ad

loca, non solum realia, sed etiam imaginaria; nec solum ad præsentia & existens, sed etiam ad futura.

Respondeo negando Consequentiam, & paritatem, propter duplicem rationem discriminis. Prima est, quia eternitas consistit formaliter in latitudine infinita in ratione durationis; unde cum infinitum in aliquo genere, omnes ejus rationes, perfectiones, & differentias in se contineat, eternitas ratione suæ infinitatis, ad omne tempus, omnesque ejus durationes, & differentias se extendit: ac proinde continet non solum res præsentis, sed etiam præteritas & futuras. Immensitas verò est infinita solum in ratione locandi: unde solum se extendit actu ad loca quæ sunt, non verò ad imaginaria, vel futura, quia locus ut futurus, non pertinet ad lineam immensitatis, sed durationis. Secundum discrimen consistit in eo, quod alio modo comparantur loca ad immensitatem, quam tempora ad eternitatem: nam eternitas in ratione mensuræ superioris continet tempus, & omnes ejus durationes, & differentias; immensitas verò existit in rebus, & formaliter in locis continetur; quamvis illa etiam effectivè contineat, ut supra declaravimus. Cum ergo unumquodque contineatur in re, ad modum continentis, hinc sit, quòd eternitas, cum sit invariabilis & perpetua, in se contineat ab æterno & invariabiliter omnem differentiam temporis: è contra verò cum spatium reale sit temporale, immensitas divina non dicitur esse in locis ab æterno, sed solum in tempore.

§. VIII.

Diluantur Argumenta Adversariorum.

Objicies primò, Scriptura & SS. Patres frequenter docent, quòd Deus est supra cælos, & extra mundum: Sed supra cælos, & extra mundum non sunt nisi spatia imaginaria: Ergo Deus est in spatiis imaginariis. Minor constat: Major autem probatur. Dicitur enim Job. 22. *An non cogitas quòd Deus excelsior Cælo sit, & supra stellarum verticem sublimetur?* Item Dionysius cap. 9. de divinis nominibus: *Deus extrinsecus super omnem magnitudinem funditur, & super expanditur.* Nazianzenus Apologia 1. *Deus in universo est, & supra universum.* Hilarius 1. de Trin. *Deus mundo inest interior, excedit exterior.* Denique Prudentius in Hymno de S. Romano, sic habet: *Deum perennis, res inestimabilis, extraque, & intra replet, ac superest fluit.*

Respondeo primò, illas omnes autoridades intelligi juxta id quòd docet Augustinus libro de natura boni cap. 3. nempe quòd Deus est supra mundum, & extra mundum, non spatium locorum, sed ineffabilem & singularem potentiam: quòd esse præsentem supra cælos, & extra mundum, fundamentaliter, & in potentia, ut tertio notabili declaravimus.

Respondeo secundò cum D. Thoma hic art. 1. ad 1. & 3. Deum esse supra mundum, per excellentiam suæ naturæ, non locali præsentia. Quòd etiam eleganter declarat Chrysologus in hæc verba Symboli, *Sedet ad dexteram Patris.* *Sermo Confessio* (inquit) *nostra, non divini confessus loca, sed virtutis assignat indicia: Deus enim loca nescit.*

Respondeo tertio, Deum esse supra cælos, &

extra mundum, negative: quatenus ejus virtus, & substantia, non comprehenditur, nec limitatur à locis; sed potest ultra caelos, novos mundos creare. In quo sensu intelligendus est Augustinus, dum libro 11. de civitate cap. 5. contra aliquos Philosophos disputans, & faciens comparationem temporum & locorum, quæ nos imaginamur extra mundum, & ante mundum, sic ait: *An forte substantiam Dei, quam nec includunt, nec determinant, nec distendunt loco, sed eam, sicut de Deo sentire dignum est, fatentur incorporatam præsentiam ubique totam à tantis locorum extra mundum spatiis absentem esse dicturi sunt, uno tantum, atque in comparatione illius infinitatis, tam exiguo loco in quo mundus est occupatam? non opinor eos in hec vaniloquia progressuros.* His enim verbis solum declarare intendit, divinam substantiam non ita esse huic universo præsentem, ut sit limitata & coarctata ab illo, & non possit in infinitis extra mundum locis operari, & ratione suæ operationis ibi præsentem fieri. Unde statim subdit: *Cum igitur unum mundum, ingenti quidem mole corpoream, spiritum tamen, & loco suo determinatum, & operante Deo factum esse dicant: quod respondens de infinitis ante mundum locis, cur in eis ab opere Deus cesset; hoc sibi respondeat de infinitis ante mundum temporibus, cur in eis ab opere Deus cessaverit, &c.*

114 Objicies secundò: D. Thomas quodlibeto 12. art. 1. sic ait: *Deus non solum est in his quæ sunt, sed etiam in imaginatis, & in præteritis, & in futuris*: Ergo sentit Deum, non solum esse præsentem in locis, & spatiis realibus, sed etiam in fictitiis, & imaginariis.

Respondeo D. Thomam solum intendere, quod Deus est in imaginatis, non actu, sed virtute. Et quod hic sit verus & legitimus ejus sensus, constat ex eo quod dicit: *Deus est in imaginatis, sicut in præteritis, & in futuris*: Atqui in rebus præteritis & futuris, Deus non est actu, sed potentiam tantum: Ergo nec in locis seu spatiis imaginariis.

115 Objicies tertio: Tantum habet Deus, ratione suæ immensitatis, & omnipotentis, quantitatis virtutis, quantum haberet quantitatis corporeæ corpus infinitum, si daretur: Sed si listaretur corpus infinitum, tanta esset quantitas ejus corporeæ, ut de facto omnia loca imaginaria repleat: Ergo etiam tanta est quantitas virtutis in Deo, ut de facto omnia loca imaginaria repleat.

Respondeo distinguendo Majorem: tantam habet quantitatem virtutis, eodem modo se habentem in ordine ad locum, quo quantitas molis, nego Majorem: diversimodè se habentem, concedo Majorem; & data Minori, nego Consequentiam.

Explicatur: Hoc intercedit discrimen inter quantitatem molis, & virtutis; quod quantitas molis absolute, & independenter ab operatione, est ratio locandi substantiam corpoream: unde si daretur corpus infinitum, quamvis illud non esset activum, & nullibi operaretur, esset tamen ubique præsens, & omnia spatia & loca repleat: quantitas autem virtutis non est ratio locandi substantiam spirituales, nisi quatenus operatur, & producit aliquem effectum ad extra. Quare licet virtus divina sit infinita, si tamen illa nihil operaretur ad extra, sicut de facto in spatiis imaginariis nihil operatur, nullum locum Deus suâ immensitate replet, sed solum esset in seipso, sicut erat ante mundi creationem.

A Objicies quarto: Antecedenter ad contactum divinum quò immutat creaturas, intelligitur divina substantia habere in se immensitatem: Ergo etiam antecedenter ad illum, concipitur fundare præsentiam ad omnia loca, & spatia, etiam imaginaria. Antecedens est certum, cum immensitas conveniat Deo necessario, & ab æterno. Consequentia verò probatur: Effectus formalis immensitatis, ut est speciale attributum, est reddere Deum præsentem rebus, præsentiam infinitam: Sed præsentia infinita, ad omnia loca, & spatia, etiam imaginaria, debet se extendere; cum nulli certo loco, & spatio sit definita, & coarctata: Ergo &c.

B Respondeo concessio Antecedente, distinguendo Consequens: Ergo antecedenter ad contactum concipitur fundare præsentiam, virtuales & mediatam, concedo formalem & immediatam, nego.

Explicatur: Immensitas Dei non habet pro effectu formali, facere substantiam Dei præsentem, per immediatam comparationem, & applicationem ejus ad spatia, quasi necessario eis alligetur, seu applicetur; sed effectus formalis ejus est reddere Deum, ut ita loquar, contactivum omnis loci imaginabilis, ac proinde virtualiter, & mediate illi præsentem; quatenus potest in quo cunque loco imaginabili ponere aliquam creaturam. Sicut effectus formalis omnipotentis, non est producere res actu, sed reddere Deum potentem illas producendi. Quem admodum ergo, ut Deus sit & dicatur ab æterno omnipotens, non est necesse quod ab æterno produxerit creaturas, sed solum quod ab æterno fuerit potens ad illas producendas: ita etiam ut sit & dicatur ab æterno immensus, non requiritur quod ab æterno repleat omne spatium imaginabile, sed quod aptus sit & potens replere omne spatium reale, quod potest producere. Et in hac vi repetitiva omnis spatii, consistit formaliter divina immensitas, ut supra annotavimus: Sicut in vi productiva cujuscunque rei possibilis, consistit formaliter divina omnipotentia.

D Ultimo arguitur ab inconvenientibus, quæ videntur sequi ex nostra sententia. Nam primò sequitur Deum posse mutari: potest enim supra istum mundum creare aliquod corpus: Ergo si non sit actu præsens, & existens in illo spatio imaginario, in quo tale corpus poneretur, Deus mutaretur acquirendo novam præsentiam, & incipiendo esse ubi antea non erat.

Secundò sequeretur quod divina substantia posset esse veluti à se divisa, & quasi discontinua, si enim Deus in spatiis imaginariis produceret duo corpora inter se distantia: tunc vel Deus secundum suam substantiam esset in medio illorum corporum, vel non? Si primum, haberetur intentum: cum tale medium non sit spatium reale, sed imaginarium. Si secundum, divina substantia esset à se divisa, ac veluti discontinua: quia esset in utroque corpore, & non in medio.

Tertio sequitur, Deum posse moveri per accidens: moveri enim per accidens, est moveri ad motum alterius, sicut nauta movetur per accidens ad motum navis: Sed Deus posset moveri ad motum alterius: Ergo posset moveri per accidens. Minor probatur: si Deus produceret aliquod corpus in spatiis imaginariis, tale corpus posset moveri in ordine ad mundum, vel mundum in ordine ad ipsum: Ergo cum Deus esset utriusque præsens secundum suam substantiam, ad motum

motum

motum utriusque, per accidens moveretur: Sicut anima per accidens ad motum corporis moveretur, & corpus Christi ad motum specierum.

119 Respondeo eos qui talia obijciunt, esse rebus sensibilibus & corporalibus nimis addictos, nec percipere ea quæ Dei sunt; sed de illo (ut dicit Vazquez) tanquam de re corporea sentire, ac philosophari. Unde ad primum respondeo negando sequelam: sicut enim quando Deus in tempore creavit mundum, in hoc spatio in quo nunc est, non est mutatus acquirendo novam præsentiam ad illum, sed tota mutatio fuit ex parte creaturæ, quæ transiit de non esse ad esse: ita etiam, licet jam produceret de novo aliquod corpus in spatiis imaginariis, & fieret illi præsens secundum suam substantiam, in se non mutaretur, sed tota mutatio se teneret ex parte effectus de novo producti. Ratio est, quia Deus non fit præsens creaturæ, nisi agendo in illam, eamque ad actionem suam immutando, ut supra ostendimus: ex hoc autem quod Deus causet & immutet aliquid, non movetur, nec mutatur in se: quia non agit ut motus ab alio, neque ut transiens de potentia ad actum, sed ut pure movens, & actus purus. Quod ut magis explicetur, &

Adversariorum imaginatio ratione corrigatur, 120 Observandum est diligenter, quod Deus non dicitur fieri præsens & existens in rebus per hoc, quod velut loco aliquo recedat, & rebus appropinquetur; sed per hoc quod in seipso immotus manens, trahat intra se ex vi operationis suæ conuenientis, res quas producit, easque è nihilo educendo, faciat sibi præsentem. Unde sicut si ex vi operationis meæ, haberem vim trahendi ad me, ex aliquo loco valde remoto atque distante, rem aliquam, & faciendi mihi illam præsentem, mutatio non se teneret ex parte mei, sed ex parte illius rei quæ traheretur ad mei præsentiam: ita quia quando Deus ex vi operationis suæ educit res ex nihilo, trahit illas intra vastitatem, & finem immensitatis suæ, sibi quæ eas hoc modo conjungit, atque præsentem facit: tota mutatio se tenet in illo contactu, atque præsentia, ex parte creaturarum, & nullo modo ex parte Dei, qui ut dicitur Sapient. 7. *In se permanens, omnia innovat.*

Ad secundum nego sequelam: ad cuius probationem dicendum, quod si Deus produceret in spatiis imaginariis duo corpora inter se distantia, non esset actu, sed potentia tantum & virtute in spatio imaginario intermedio. Ad illud verò quod dicitur in contrarium, nempe quod tunc divina substantia esset quasi à se divisa, & veluti discontinua. Respondeo hoc fundari in falsa imaginatione rerum spiritualium, quasi dividatur earum substantia, si non continuatim ponatur in spatio, ita quod operetur in extremis, & non in medio: licet enim hoc sufficeret ad divisionem rei quantæ, quæ commenturatur spatio; non tamen ad divisionem rei spiritualis, quæ est independens à loco, & quæ magis illum continet, quam contineatur ab illo. Sicut ergo dicemus in Tractatu de Angelis, quod Angelus potest esse in quatuor angulis alicujus aulæ, absque eo quod sit in spatio intermedio: quia potest illis applicare suam virtutem, absque eo quod in medio operetur; nec tamen propterea sequitur, ejus substantiam esse à se divisam, & veluti discontinuam, sed tantum illum ponere suam operationem, & applicare suam virtutem in extremis, & non in medio. Ita similiter, licet Deus in spatiis imaginariis applicaret suam

virtutem duobus corporibus inter se distantibus, & non medio, non divideretur in se, sed solum divideret effectus, & substantia ejus afflueret illis sic divisis, sine divisione sui: in quo oportet imaginationem transcendere, eamque corrigere ex eminentia rei spiritualis, & independentia illius à loco corporeo.

Ad tertium nego etiam sequelam: ut enim aliqua res per accidens ad motum alterius moveri dicatur, duo requiruntur: primum est, ut illa circumscriptivè, aut saltem definitivè sit in corpore, quod movetur; secundum est, ut in ordine ad terminum motus variet distantiam, ac proinde quod antea non sit ei substantialiter præsens. Nam quando una manus v.g. movetur & applicatur alteri, tunc anima propriè non dicitur moveri localiter, etiam per accidens: tum quia non est definitivè in sola manu, sed in toto corpore: tum etiam, quia tota est non solum in manu movente, sed etiam in ea, quæ est terminus motus, & applicationis alterius. Cum ergo in casu argumenti utriusque hæc conditio Deo deesset: quia non esset definitivè in illo corpore producto in spatiis imaginariis, quod moveretur in ordine ad mundum; nec esset absens, sed substantialiter præsens ipsi mundo, in ordine ad quem tale corpus moveretur, non diceretur moveri per accidens ad motum illius. Unde patet disparitas ad exempla adducta; nauta enim est in navi circumscriptivè, & anima definitivè in corpore: præterea illa non sunt substantialiter præsentia loco, qui est terminus motus localis navis, vel corporis.

§. IX.

Explicantur varii modi, quibus Deus dicitur esse in rebus.

121 Dico primò, Deum esse tribus modis in omnibus rebus: scilicet per essentiam, per præsentiam, & per potentiam. Ita D. Thomas hic art. 3.

Probat: Quia, ut ibidem exponit S. Doctor, videmus in rebus creatis, quod tripliciter potest quis esse in aliquo loco. Primò per suam substantiam, sicut Rex in throno in quo sedet. Secundò per præsentiam, sicut est in aula sua, & in his ad quæ potest ejus intuitus se extendere. Tertio per potentiam, sicut idem Rex est in toto regno; & Sol in visceribus terræ, quatenus ibi etiam distans operari potest: Deus autem est præsens omnibus rebus his tribus modis. Primò quoad essentiam, quia *adest omnibus ut causa essendi*, ut loquitur S. Doctor hic art. 3. id est, quia producit & conservat esse in omnibus rebus, portatque omnia verbo virtutis suæ; quæ virtus non est ab illo diffusa & separabilis, sed ipsamet Dei substantia, ut antea declaravimus. Secundò quoad præsentiam, quia omnia sunt præsentia & nuda oculis ejus, & ipse cognitione practicâ omnia regit, & speculativâ omnia videt. Unde meritò deridet Cyrillus Jerosolymitanus ineptissimos errores Gentilium, quorum aliqui Solem Deum fecerunt, ut nocturno tempore sine Deo permanerent; alii Lunam, ut per diem Deum non haberent suorum criminum inspectorem, & in ejus absentia liberius peccare possent, *Cum* (inquit) *aberraverint quidam ab uno Deo, alij quidem Solem ponebant, ut occidente Sole, noctis tempore sine Deo essent; alij vero Lunam, ut in die Deum non haberent. Adeo Dei oculos effugebant, ut ne in illos inciderent, Deos qui quandoque absen-*

absentes essent, captarent. Non sic Christiana Religio, quæ nobis omni tempore, & omni loco præsentem exhibet Deum, & oculos ejus Sole lucidiores, circumspicientes omnes vias hominum, ut dicitur Ecclesiastici 23. Unde Boëtius libro 5. de consol. Magna nobis indita est necessitas bene vivendi, qui omnia agimus ante oculos iudicis cuncta cernentis. Quod etiam eleganter declarat Augustinus serm. 46. de verbis Domini: his verbis: *Procedis & videris. Intras & videris. Lucerna extrema est videris. Cubile ingredieris & videris. In corde versari videris.*

Tertio Deus dicitur esse in rebus per potentiam, quia potest operari in omnibus rebus quidquid vult, & in ditione ejus cuncta sunt posita, ut dicitur Esther 13. Et hoc tertio modo, Deus potest dici esse supra cælos, & extra hunc mundum, in locis, seu spatiis imaginariis: quia ibi potest operari, & novos mundos producere. Circa quod,

124 Notandum est primo, magnum & notabile discrimen inter Deum & Angelum, cum enim divina virtus versetur circa nihil, tanquam circa proprium subiectum, & ex eo creaturas possit educere, potest dici esse per potentiam in spatiis imaginariis, quia in illis potest operari, & novos mundos producere: secus vero Angelus, quia ille non operatur per virtutem creativam, sed eductivam, nec facit, sed præsupponit subiectum in quod operatur: unde cum nihil sit in spatiis imaginariis, circa quod possit operari, seu applicare suam virtutem, non potest dici ibi esse, etiam per potentiam.

125 Advertendum est etiam, hunc tertium modum præsentia distinguere à primo: quia primus fundatur in actuali operatione Dei virtualiter transeunte, ut supra ostendimus: ille vero in divina omnipotentia, quatenus potest ad extra operari. Unde hic modus præsentia competit Deo ab æterno, quamvis alter illi conveniat solum in tempore. Item Deus dicitur esse in rebus per potentiam, quatenus divina potentia habet rationem causæ efficientis: dicitur vero esse quoad essentiam, per suam virtutem, vel per actionem virtualiter transeuntem, quatenus illa habet rationem causæ formalis, ut antea explicatum est.

126 Tertio observandum est, quod licet Deus sit in omnibus rebus per essentiam, præsentiam, & potentiam; speciali tamen modo dicitur esse in Cælo Emptereo, primo ob loci huius dignitatem & præstantiam; secundo, quia in eo specialius rutilat, ac splendet divina majestas, quam in reliquis mundi partibus; tertio, quia ibi specialiter operatur, & beatis seipsum manifestat, ac fruendum exhibet. Unde Bernardus serm. 7. in dedicatione. *Licet in omni loco sit, qui nullo clauditur loco, signanter tamen dicimus, Pater noster qui es in Cælo: quod alter illic, & proprio quodam modo presentem se exhibeat; non quidem ipse diversus, sed diversa distinguens.*

127 Dico secundo: Deus per gratiam & charitatem existit in anima iusti, speciali modo, & non solum dando dona sua, sed etiam personaliter inhabitando. Ita communiter nostri Thomistæ, contra Vazquem hic disp. 30. cap. 3. & Valentiam puncto 3. qui docent præsentiam Dei in anima iusti, fieri solum per dona gratiæ, non per substantiam & realem essentiam suam præsentiam: eo modo (inquiunt) quo Sol, ratione caloribus & radiorum, dicitur esse præsens in remotissimis

A terræ partibus, ubi tamen secundum propriam substantiam non adest.

Nostra tamen conclusio est D. Thomæ infra quæst. 43. art. 3. ubi appellat errorem, sententiam dicentium non dari iustis Spiritum Sanctum, sed tantummodo ejus dona, & 4. contra Gent. cap. 18. dicit: *Spiritus Sanctus secundum substantiam suam inhabitat mentem.* Idem docet Aalenis 1. p. quæst. 73. memb. 4. art. 1. & alii Theologi in 1. dist. 14. Imò & ipse Seneca licet Gentilis, hoc videtur agnovisse, cū dixit in quadam Epistola: *Deus ad homines venit, imò quod propius est, in homines venit: nulla sine Deo mens bona est.*

Eadem veritas ratione suadet. Primo quia per gratiam & charitatem datur animæ iustificata: Spiritus Sanctus, quantum ad propriam ejus substantiam, ut ostendemus in Tractatu de Trinitate, & colligitur ex illo Apostoli ad Roman.

6. *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum Sanctum qui datus est nobis.* Adde quod per amorem amicitia, amici non solum dant sua, sed etiam seipsum, & potissimum cor & amorem: unde cum Spiritus Sanctus sit amor, & cor sanctissima Trinitatis specialiter dicitur mitti & dari per infusionem gratiæ. Nec sola Spiritus Sancti persona, sed tota sanctissima Trinitas, per charitatem fit realiter & intime præsens animæ iusti, Deum diligentis ut testatur ipsemet Christus Joann. 4. his verbis: *Si quis diligit me, diligetur à Patre meo, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Ex quibus locis aperte colligitur, quod Deus peculiari modo, distincto ab illis, rebus generalibus, quibus est in omnibus rebus, est realiter & intime præsens in anima iusti: nam si non esset realiter ibi præsens peculiari modo, non diceretur iustum recipere Spiritum Sanctum, imò totam sanctissimam Trinitatem, sed solummodo dona gratiæ, quæ sunt ejus effectus.

Secunda ratio petitur ex natura ipsius charitatis, quæ est perfecta cum Deo amicitia, ut docet S. Thomas 2. 2. quæst. 23. art. 1. Amor enim amicitia, juxta eundem S. Doctorem 1. 2. quæst. 23. art. 1. triplicem includit unionem: unam quam supponit, & quæ consistit in hoc quod amans & amatum sint ejusdem conditionis, & similes inter se; amor enim, ut communiter dicitur, aut similes facit, aut invenit. Secundam, quæ formaliter facit, quia ipse amor est quædam inclinatio & pondus in amatum, & unio, vel nexus amantis cum amato, vel ut loquitur Augustinus libro 8. de Trin. cap. 10. *unctura quadam duo aliqua copulans, vel copulare appetens, amantem & quod amatur.* Tertia est realis & physica, ad quæ amor tendit, & quam effective producit, quando est potens & efficax: unde cum amor Dei efficacissimus, & potentissimus sit, amicitia hominis ad Deum, triplicem illam unionem importat.

E Prima fit per gratiam, per quam homo aliquo modo assimilatur Deo, & fit consors & particeps divinæ naturæ, ut dicitur 2. Petri 1. Secunda consistit in charitate, quæ est affectus hominis erga Deum. Tertia vero fit per realem præsentiam, & inhabitationem Spiritus Sancti, & totius Sanctissimæ Trinitatis in anima iusti, quæ unio consummatur in patria per gloriam, ubi Deus intime unicitur intellectui beatorum, per modum speciei impressæ & expressæ, ut ostendemus in Tractatu de visione beata. Unde sicut lumen gloriæ est ultima dispositio ad illam ineffabilem unionem, ita & gratia & charitas ad istam. Et rursus, sicut unio Dei cum intellectu beati, realis

128

Disp. 13. art. 3.

129

Disp. 13. art. 3.

est, & intima, nec habet pro ratione formali contactum immensitatis, licet illum præsupponat: ita & unio Dei cum anima iusti, per charitatem & gratiam. Denique, licet si per impossibile Deus non esset in Beatis, illis tribus modis generalibus, quibus est in omnibus rebus; unio tamen per modum speciei, ad quam lumen gloriae disponit, sufficeret ut diceretur illis præfens secundum suam substantiam & essentiam; ita si per impossibile non esset in iustis per suam immensitatem, per gratiam tamen & charitatem fieret illis substantialiter præfens.

130 Objicies primò cum Vazque: D. Thomas hic art. 3. explicans unionem Dei cum anima, quæ fit per gratiam, docet quod Deus unitur animæ, & adest illi, ut amatum in amante: Sed hæc unio est solum objectiva, & secundum affectum, non autem realis, & secundum substantiam: Ergo &c. Respondeo quod quando S. Thomas dicit, quod Deus per gratiam unitur animæ, & adest illi, ut amatum in amante, non est intelligendus de sola unione formali, in qua consistit amor, & quæ est solum objectiva, & secundum affectum; sed de unione ad quam tendit, & quam efficit, si sit potens & efficax; quæ non est solum secundum affectum, sed etiam secundum realem præsentiam amati cum amante, ut antea exposuimus.

131 Objicies secundo: In justificatione hominis Deus non alio modo intelligitur esse in anima, quam ut infundens gratiam: Sed hic modus præsentia pertinet ad generalem existentiam Dei in rebus; illa enim (ut supra ostendimus) fundatur in operatione Dei virtualiter transeunte: Ergo Deus non est aliquo modo speciali præfens in anima iusti, per gratiam & charitatem.

Respondeo negando Majorem: licet enim in justificatione hominis, Deus sit in anima per modum agentis & infundentis gratiam, qui modus pertinet ad operationem Dei virtualiter transeuntem: hæc tamen præsentia præsupposita, mediantibus donis gratiæ in anima receptis, nascitur nova habitudo illius ad Deum, ut possessum, & præsentem, & resultat in ea modus quidam specialis unionis & præsentia, ratione cuius sanctissima Trinitas dicitur venire ad nos, & mitti, vel dari Spiritus Sanctus, ut antea declaravimus. Nec talis præsentia Dei ut possessi, est solum affectiva, & intentionalis, sed etiam realis & physica: quatenus ipse Deus personaliter datur, aut mittitur, ut inhabiter, & sit præfens in anima, non solum per modum agentis, sed etiam per modum amici conviventis ipsi animæ, per modum sponsi ab ipsa possessi; & per modum summi boni in quod habet jus, & quo fruatur imperfectè hic in via, & consummatè in patria, ubi erit specialis unio divinæ essentia in ratione speciei. Unde Augustinus: *Deus est in mundo sicut auctor & rector, in anima sicut sponsus in thalamo, in beatis sicut splendor, in iustis adiutor & protector, & in reprobis sicut pavor & horror.*

De hac mirabili & ineffabili præsentia, & unionem Dei cum anima iusti, plura dicemus in Tractatu de Trinitate, quando agemus de missione Divinarum Personarum. Interim placet totam hanc de immensitate Dei disputationem elegantissimis magni Gregorii verbis concludere. Ipse manet intra omnia, & extra omnia: ipse supra omnia, & infra omnia: superior per potentiam, inferior per sustentationem, exterior per magnitudinem, interior per subtilitatem, sursum regens, deorsum continens, extra circumdans, intus penetrans;

A nec aliâ parte superior, aliâ inferior, aut aliâ parte exterior, aliâ interior; sed unus, & idem totus, ubique præsidendo sustinens; & sustinendo præsidens, circumdando penetrans, penetrando circumdans &c.

Similia habet Hieronymus libro 1. de summo bono cap. 2. ubi divinx immensitatis characteres sic describit: *Immensitas divina magnitudinis ita est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum; & ideo interior, ut omnia contineat; ideo exterior, ut incircumscripam magnitudinis suæ maiestate omnia concludat. Per id ergo quod est exterior, ostenditur esse creator: per id quod interior, gubernare omnia demonstratur.*

ARTICULUS VI.

De immutabilitate Dei.

Ad questionem 9. Divi Thomæ.

Duo circa immutabilitatem Dei agit D. Thomas quæst. 9. primò demonstrat Deum esse omni modo immutabilem, secundo ostendit omnem creaturam esse mutabilem, vel quantum ad esse, vel quantum ad aliqua accidentia, quæ etiam sequenti breviter exponenda, & demonstranda sunt.

§. Unicus.

Demonstratur Deum esse omnino immutabilem, & omnem creaturam mutationi obnoxiam.

Dico primò: Deum esse omnino immutabilem.

Conclusio est certa de fide, & colligitur ex variis Scripturæ, & SS. Patrum testimoniis, quæ infra referemus. Ratio etiam naturalis illam demonstrat. Prima quam adducit D. Thomas hic art. 1. & quæ est virtualiter triplex, sumitur ex tribus attributis, quæ sunt propria fundamenta divinæ immutabilitatis: scilicet à ratione actûs puri, simplicitate Dei, & ejus infinitate, quæ remouent tres conditiones, quæ essentialiter requiruntur, vel saltem aliqua illarum, ad veram mutationem; ad illam enim requiritur primò potentialitas, seu privatio & carentia alicujus formæ, quæ se habeat ut terminus à quo: secundo requiritur subiectum mutabile, & susceptivum diversarum formarum: Tertio necessarius est terminus ad quem, seu forma de novo producta, & tali subiecto adveniens. Sic ergo D. Thomas tribus rationibus probat omnimodam immutabilitatem Dei. Primò quia est actus purus, subindeque caret privatione formæ, quæ se tenet ex parte termini à quo. Secundo quia est simplicissimus, ac proinde subiectum incapax motûs: illud enim debet de necessitate compositionem admittere, cum debeat in se recipere aliquam formam quam antea non habebat. Tertio quia est simpliciter infinitus, & omnes in se continet, atque ita nihil potest illi advenire de novo, nec moveri ad aliquem terminum, seu ad aliquam formam, aut perfectionem quam antea non habuerit.

Secunda ratio sumitur ex eo quod Deus est primum movens simpliciter: Nam cum omnis motus procedat ab aliquo immobili, quod non movetur secundum illam speciem motûs, sicut videm⁹ quod alterationes, generationes, & corruptio-

in orat.
Domi-
nic.

Disp. 13.
art. 2.
& 3.

Lib. 2.
Moral.
cap. 2.

riptiones quæ fiunt in rebus inferioribus, reducuntur sicut in primum mouens, in corpus celeste, quod secundum hanc speciem motus non movetur, cum sit inalterabile, ingenerabile, & incorruptibile, oportet quod primum mouens simpliciter, in quod omnes motus tam corporales, quam spirituales creaturarum per se primo reducuntur, sit omnino immobile, & omnis mutationis expertus. Unde Aristoteles libro 1. de celo cap. 9. lect. 2. apud D. Thomam, refert inter Enchiridia Philosophis: natura enim est inter omnia veterum Philosophorum dogmata, hoc fuisse præcipuum: Primum principium esse intransmutabile.

133 Tertia ratio petitur ex eo quod Deus est sua beatitudo, nec indiget extra se querere aliquid in quo beatificetur: Videmus enim quod quælibet res ubi pervenit ad centrum, statim quietat, & tranquilla manet, nec amplius motu agitatur, ut constat in igne, lapide, & aliis rebus inanimatis. unde si Deus sit essentialiter sua beatitudo, statimque veluti centrum, nec indigeat extra se querere aliquid in quo beatificetur & quietat, erit omnino immutabilis.

134 Quarta ratio desumitur ex summa Dei immaterialitate: Nam quò naturæ sunt abstractiones à materia, eisque conditionibus, eo minus subiiciuntur mutabilitati: natura enim angelica non patitur tot mutationes, quot humana, quia magis recedit à materia, siphique Angeli quò perfectiores sunt, & à materia potentialitate magis recedentes, eo perpauciores & universioniores species intelligunt, & consequenter minus multiplicat suos motus & actiones: Ergo cum Deus sit in supremo gradui immaterialitatis & actualitatis, esse debet summè immutabilis.

Denique eadem veritas inductione demonstrari potest. Quinque enim solum genera mutationum fingi possunt Deo contingere. Prima est quoad existentiam, si scilicet posset de novo oriri, aut interire. Secunda quoad situm, si ex uno loco posset commigrare in alium. Tertia per receptionem alicujus formæ quæ de novo reciperet, vel per amissionem alicujus quam deperderet. Quarta quoad cognitionem, si inciperet scire quæ nesciebat, vel nescire quæ sciebat. Quinta quoad voluntatem, si velle inciperet quod prius non volebat, vel nolle quod volebat. Has autem omnes mutationes à Deo remouet Scriptura. De prima enim dicitur Psal. 101. Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. De secunda Jerem. 23. Cælum & terram ego impleo. De tertia Jacobi 1. Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio: quæ verba ponderans D. Gregorius libro 12. moral. cap. 17. addit: Ipsi enim mutabilitas umbra est, quæ quasi Dei obscuraret lucem, & hanc per aliquas vicissitudines permutaret: sed quia in Deo mutabilitas non venit, nulla eius lumen umbra vicissitudinis intercedit. De quarta dicitur Eccl. 39. Opera omnis carnis operam illo, & non est quinquam absconditum ab oculis eius: a seculo & usque in seculum respicit, & nihil est mirabile in conspectu eius. Quibus verbis Scriptura testatur, Deum immutabiliter omnia cognoscere, eo quod divina scientia in illo indivisibili & infinito æternitatis suæ nunc omnia sic teneat præsentia, ut nec ei fugere possint in præteritum, nec de novo in futurum advenire, ut in Tractatu de scientia Dei, quando agemus de præsentia futurorum contingentium in æternitate, latius exponemus. Denique de ultimo genere mutationis dicitur Numer. 23. Non est Deus quasi homo, ut mutetur, scilicet in consiliis suis. Et 1. Regum 15. Porro triumphator in Israel non parces, & penitudine non flectetur: n. que enim homo est, ut egat penitentiam.

Ad hoc attributum referri possunt hæc elegantissima Augustini verba libro 1. Confess. cap. 4. Immutabilis mutans omnia: nunquam novus, nunquam vetus; innovans omnia, & in vetustatem deducens superbos, & nesciunt. Semper agens, semper quietus; colligens, & non egens; portans, & implens, & protegens: creans, & nutrens, & perficiens. Quævis cum nihil desit tibi amas, nec astuas; zelas, & securus es: pœnitet te, & non doles; irascis, & tranquillus es: opera mutas, nec mutas consilium: recipis quod invenis, & nunquam amittis: nunquam inops, & gaudes lucrâ: nunquam avarus, & usuras exigis: reddis debitâ, nulli debens, & donas debita, nihil perdens.

Dico secundò: omnem creaturam esse aliquo modo mutabilem, ac proinde perfectam immutabilitatem, soli Deo competere. Ita D. Thomas hic art. 2.

Colligitur etiam ex fundamentis jam statutis: sicut enim in Deo triplex datur fundamentum immutabilitatis, scilicet ratio actûs puri, simplicitas & infinitas: ita & in quolibet ente creato, triplex est radix mutabilitatis. Prima, quia est ex non ente, & ad non ens continuo fluxu tendit. Secunda, quia est composita, vel ex materia & forma, vel ex subiecto & accidente, vel ex essentia & existentia. Tertia, quia finita est & imperfecta, cui semper aliquid potest vel addi vel auferri: Ergo omnis creatura essentialiter mutabilis est. Unde egregiè Seneca: Fluunt hæc, & assidua diminutione atque adiectione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit juvenis. Nemo est mane, qui fuit pridie. Corpora nostra rapiuntur, fluminum more. Quicquid vides, currit cum tempore. Nihil ex iis quæ videmus manet. Ego ipse dum loquor mutari ista, mutatus sum. Et Tertullianus libro de pallio cap. 2. Totam versiforme est dies & nox invicem vertunt, sol stationibus anans, luna modulationibus mensurus variant, siderum distincta confusio, interdum deicit quod interdum resuscitat. Cæli ambitus quæcunq; suo dieo splendidus nunc nubilo sordidus &c. Mari fides insanis, dum & fluctibus temperatam, & exemplo de decumanis inquietat. Terram autem si recenseras temporatim vestire amantem, prope sis eandem negare, memor viridem cum conspicias flavam, mox visurus & canam. Mutant & bestie pro veste formam, nam & pavo pluma vestis, & quidem de cataclitris, imò omni conchilio depressior quæ colla florent, & omni paragio inauratior, quæ terga fulgent, & omni syrmae solutior, quæ cauda jacent: multicolor, discolor & versicolor: nunquam ipse, sed semper alia, etsi semper ipsa, quando alia 3. toties denique mutanda, quoties movenda.

Sed homo præ cæteris creaturis mutationi obnoxius est: Quotidie (ait Zeno Veronensis) mobilitatibus gaudet, varietatibus studet, miserum se putat, si ipse sit. Totus denique (ut lepide addit Georgius Venerus) sphericus & volubilis est; & cum mutabilis sit ex natura, longè mutabilior ex peccato emittitur. Facilius enim (subdit Bernardus) atomos mundi posse dinumerare, quàm motus cordis mei: velocitas animalium & volatilium.

138 Serm. 114 ad patientes, Libro 1. Harmonia. Libro de interitu domus.

135

137

Epist. 88

138

tilium, meis moribus equiparari non potest. Desideriorum meorum non est modus; nunc illa, nunc ista cogito & desidero: undique pater mihi facilis transitus, agilis discursus, de summis ad ima, & de imis ad summa. Dignè explicare non possum, quot alternationis modos momentaneis perturbationibus induo, & quam multipliciter me alternantium vicissitudinum moribus variare consuevi. Modò me in fiduciam erigo, modò in dissidentiam cado: nunc per constantiam figor, nunc subitaneo terrore concutior: modo me turbat ira, modò ingens furor exagitat, &c.

A difficultates, quæ circa illam occurrunt, breviter discutendæ sunt.

§. I.

Explicatur definitio æternitatis à Boëtio tradita.

Dico primò: Æternitas rectè definitur à Boëtio: Interminabilis vita tota simul, & perfecta possessio. Ita D. Thomas hic art. 1.

Explicatur hæc definitio. Dicitur primò æternitas, possessio, ad designandam ejus immutabilitatem, stabilitatem, & indeficientiam: illud enim dicimur possidere, quod firmiter, & quietè habemus, & à quo nullo modo dimoveri possumus, ut ait S. Doctor loco citato in resp. ad 3.

Secundò dicitur, tota simul, ut per hoc à tempore distinguatur, cujus essentia tota simul non est, sed per successione, & per partes acquiritur, ut ibidem docet idem S. Thomas in resp. ad 4. & in 1. sent. dist. 8. quest. 2. art. 1. ad 4. ubi dicit, quòd per istas duas particulas, duplex imperfectio, quæ est in tempore, ab æternitate excluditur: imperfectio scilicet divisionis, quæ excluditur per istam particulam, tota; & imperfectio successione, quæ per particulam simul tollitur. Unde æternitas consistit in unico nunc indivisibili, quod nunquam est crastinum, nunquam hesternum, nunquam præteritum, nunquam futurum, sed semper hodiernum, semper nunc in quo Deus omnia cognoscit; tam futura, quàm præterita, & præsentia, ut docet Augustinus in Psal. 2. explicans illud, Ego hodie genui te, ubi per hodie intelligit æternitatem, in qua (inquit) nec præteritum quidquam est, quasi esse desuit, nec futurum, quasi nondum sit. Unde egregiè Petrus Damianus epist. 4. cap. 8. Omnia quæ apud nos elabendo discurrunt, & per temporum vicissitudines se variant, apud illud hodie (æternitatis) stant, & immobiliter perseverant. In illo hodie dies ille adhuc immobilis est, in quo mundus iste sumpsit exordium: in illo iam & ille nihilominus est, in quo iudicandus est, per æterni iudicii æternitatem.

Tertiò dicitur, quòd illa possessio vitæ est perfecta, ad excludendum nunc temporis (inquit D. Thomas hic art. 1. ad 5.) licet enim nunc temporis totum simul sit, ac partes non habeat, tamen absolute non est quid perfectum, nec in eo res aliqua perfectè possidetur.

Quartò dicitur quòd æternitas est possessio vitæ, potius quàm esse: quia, ut ibidem dicit S. Doctor in resp. ad 2. esse non se extendit ad operationem, sicut vivere, quod non solum de operatione, sed etiam de esse prædicatur in viventibus: quia in viventibus vivere est esse, ut dicitur 3. de anima tex. 37. Vel secundò dicere possumus eodem in 1. sent. loco citato, ad 2. quòd potius dixit Boëtius æternitatem esse possessionem vitæ quàm esse, quia in illo qui solus habet æternitatem, esse & vivere sunt omnino idem, & illam summam actualitatem, quæ tanta est ut Deus suum esse & operari sibi identificet, per hoc voluit nobis indicare.

Tandem dicitur, quòd æternitas est possessio vitæ interminabilis, ad designandum quòd illa omni prorsus termino careat, nec habeat, vel habere possit principium, aut finem. Unde circulo comparatur: tum quia figura circularis omnium perfectissima est: tum etiam, quia cum principii fini conjungat, caret ipsa principio & fine.

ARTICULUS VII.

De æternitate Dei.

Ad questionem 10. Divi Thomæ.

139 **C**onstat ex suprâ dictis, Deum esse æternum, & æternitatem illi soli propriè competere: duplex enim est divinæ æternitatis radix. Prima, divini esse plenitudo, seu ratio entis per essentiam: quia nihil potest esse à semetipso, & totam essendi plenitudinem in se continere, nisi sit ab æterno, ut egregiè demonstrat Anselmus in profol. cap. 22. ubi alloquens Deum, sic ait: Tu verò es quod es, quia quidquid aliquando, aut modo es, hoc totus, & semper es. Et tu es qui propriè & simpliciter es, quia nec habes fuisse, aut futurum esse, sed tantum præsens esse, nec potes cogitari aliquando non esse. Quod etiam eleganter profequitur Tertullianus libro 1. contra Marcionem, his verbis: Deus si est vetus, non erit; si est novus, non fuit: novitas initium testificatur, vetustas finem comminatur: Deus autem tam alienus est ab initio, & sine, quàm à tempore arbitro, & metatore initii & finis.

140 Secunda æternitatis radix est summa divini esse immutabilitas; sicut enim tempus, morum; ita æternitas, perfectam immutabilitatem consequitur. Unde Fulgentius de fide ad Petrum cap. 7. Firmiter tene, & nullatenus dubites, Deum sicut immutabilem, ita solum verè æternum esse.

141 Idem declaratur in visione Danielis. Aspiciebam (inquit) donec throni positi sunt, & antiquus dierum sedet &c. Ubi tria ponderanda sunt, quibus summi numinis æternitas designatur. Primum est, quòd Deus, Antiquus dierum, à Daniele appellatur: Sic enim nuncupatur (inquit Dionysius) eo quod omnium sit æternitas, & tempus: quodque dies eius æternitatem, atque omne tempus antecesserit; quòdque æternitatis, & dierum sit author, mutetque opportunitates, & tempora. Secundum est, quòd ei paratur thronus: nam thronus, ratione firmitatis, divini esse immutabilitatem designat, quæ æternitatis est radix. Tertium est, quòd Propheta Ezechiel testatur se vidisse hunc thronum, non in firmamento, vel sub firmamento, sed super firmamentum, ex cujus uniformi motu omne tempus originem habet: ut significaret, Deum ratione suæ æternitatis esse supra omnia tempora, ipsumque (ut loquitur Dionysius loco citato) esse omnium ævum, & tempus; ante dies, ante ævum, ante tempus.

Unde Bernardus Dei naturam, ejusque æternitatem describens, dicit: Tempora sub ea transeunt, non ei: futura non expectat, præterita non recogitat, præsentia non experitur. Hoc ergo præsupposito, tanquam de fide certo, exponenda est definitio æternitatis à Boëtio tradita, & quedam

de divi.
nomin.
cap. 19.

Serm.
20. in
Cant.

fine. Comparatur etiam centro, quia sicut illud, licet indivisibile sit, adest tamen cuique puncto opposito in circumferentia; & omnibus lineis à circumferentia ad centrum deductis: ita pariter æternitas licet consistat (ut supra dicebamus) in unico nunc indivisibili, adest tamen & coexistit omnibus partibus & differentis temporis, non solum presentis, sed etiam præteriti & futuri.

De quo fuit in Tractatu de Scientia Dei.

Circa definitionem æternitatis jam explicatam, & rationem formalem illius, duæ occurrunt difficultates breviter hic resolvendæ.

§. II.

Verum æternitas includat rationem durationis, & mensuram respectu Dei?

142 Dico secundò: Æternitas est essentialiter duratio. Est contra Aureolum in 1. dist. 9. qu. 2. art. 2. ubi docet æternitatem non esse durationem, sed ipsam divinam naturam, quatenus habet vim coexistendi infinito tempori imaginario: sicut immensitas est quædam vis, quæ potest attingere omne spatium imaginabile. Ejus fundamentum est, primò quia duratio importat successivam quandam extensionem prioris & posterioris, quæ repugnat æternitati: cum illa sit indivisibilis, & tota simul. Secundò, quia Boëtius in definitione æternitatis non posuit durationem, sed possessionem: Ergo illa non est essentialiter duratio.

Nostra tamen conclusio est D. Thomæ hic art. 2. ubi ait: *Deus est sua æternitas, cum tamen nulla alia res sit sua duratio.* Et in 1. dist. 19. quæst. 2. artic. 2. docet hæc tria nomina scilicet æternitas, tempus, & ævum, durationem quandam significare. Ex quò sumitur ratio fundamentalis nostre sententiæ: Nam æternitas, ævum, & tempus sunt veluti tres species sub eodem genere contentæ: Sed ævum, & tempus sunt sub genere durationis; tempus enim est duratio rerum successivarum & mutabilium; ævum duratio rerum incorruptibilium quantum ad esse: Ergo etiam æternitas est essentialiter duratio: omnino immutabilis & necessarii, scilicet Dei.

143 Secundò probatur conclusio, deducendo præcipuum fundamentum Aureoli. Duratio ex vi sui proprii & præcisi conceptus, non importat formaliter successivam, sive extensionem prioris & posterioris, imò potius formalis successio diminituit perfectionem durationis: dicitur enim aliquid durare, quamdiu permanet in esse; quando autem amittit esse, amittit durationem: Ergo quanto minus amittit de esse, tanto perfectius durat: in successione autem clauditur aliqua amissio essendi, quatenus non eodem modo aliquid perseverat, neque est in actu, sed transit de potentia ad actum: Ergo successio non est de conceptu durationis, sed potius diminituit, & imperficit ipsam rationem durationis: ex quo patet responsio ad primum Aureoli fundamentum.

Ad secundum verò, dicendum cum D. Thomæ in 1. dist. 8. quæst. 2. art. 1. ad 6. quòd duratio ex ratione nominis importat quandam partium extensionem, quam attendens Boëtius, noluit in definitione æternitatis, uti nomine durationis, sed possessionis, ut significaret illam, non quamcumque durationem esse, sed durationem immutabilem, indeficientem, & indivisibilem.

144 Dico tertio: Æternitas habet rationem men-

A suram respectu esse divini, non quidem formaliter, sed tantum virtualiter. Est contra Vazquem hic disp. 31. cap. 5. ubi docet in æternitate includi essentialiter negationem mensuræ, quod etiam docet Suarez in metaphysica disp. 50. se & 4. Est tamen D. Thomæ hic art. 5. ubi bis dicit æternitatem esse mensuram esse permanentis.

Ratio etiam id suadet, illud enim per quod cognoscitur quantum sit res extensa, sive formalis, sive virtuali extensione, est mensura talis: nam ut docet Philosophus 10. metaph. cap. 2. & 3. mensura est id quo quanta res sit dignoscimus, & quanta ejus partes: Atqui æternitas Dei est ratio per quam cognoscitur, quantum Deus virtualiter in sua duratione sit extensus: Ergo æternitas aliquam mensuram rationem includit.

Confirmatur primò: Omnis duratio est mensura esse actualis ad quod sequitur: nam tempus v.g. est mensura esse successivi mortis, & ævum esse permanentis Angeli: Sed æternitas virtualiter sequitur ad esse divinum omnino immutabile: Ergo est ejus mensura.

Confirmatur secundò: Æternitas importat in suo conceptu perfectam uniformitatem durationis simplicissimam, qualis est divina: unde sicut motus primi mobilis, ratione suæ uniformitatis, habet rationem mensuræ, respectu rerum mutabilium, ita & æternitas est mensura esse permanentis, & immutabilis.

145 Quod autem ratio mensuræ quam includit, non sit ratio mensuræ formalis, sed tantum virtualis, breviter ostenditur. Mensura formalis, & proprie dicta, importat relationem, ac proinde distinctionem realem inter mensuram & mensuratum, & dependentiam mensurati, à mensura, quæ non possunt repetiri in Deo: Ergo æternitas non potest esse mensura formalis, sed tantum virtualis esse divini: eo ferè modo, quo natura divina dicitur esse causa virtualis suorum attributorum: sicut enim ita ad illa comparatur, ut si aliquam possent habere causam, nullam aliam haberent quam ipsam; ita si divinum esse posset habere realem aliquam mensuram suæ durationis, aliam præter æternitatem non haberet, nec habere posset.

Confirmatur: Licet in Deo non distinguatur actus intelligendi, & ejus objectum primum, illud tamen habet aliquo modo rationem mensuræ respectu divinæ intellectiois, cum se habeat ut ejus specificativum: Ergo similiter ratio mensuræ, saltem virtualis, non repugnat æternitati respectu esse divini, quamvis ab illo non distinguatur.

146 Ex quo impugnata manet sententia Vazquesii, & aperitur æquivocatio, quæ laboravit in hac materia: licet enim æternitas includat negationem mensuræ limitatæ & formalis, quæ non potest Deo convenire, quia cum sit infinitus, & summè perfectus, nec potest adæquari per mensuram aliquam limitatam, nec subijci mensuræ alicui extrinsecæ, quia nihil extra Deum datur simplicius & uniformius: illa tamen, cum explicet in suo conceptu uniformitatem & regularitatem durationis divinæ, quam alia attributa non explicant, dicitur iustificare per modum mensuræ, saltem virtualis, quantitatem durationis existentis divinæ.

147 Ex his etiam confutatur aliorum sententia, qui docent æternitatem esse attributum purè nega-

negativum, quod constituitur vel per negationem successione, ut docet Scotus quodlib. 6. vel per negationem dependentiam ab alio, ut asserit Suarez loco supra citato: Aternitas enim, ut supra ostendimus, est formaliter duratio divini esse, quæ est aliquid reale & positivum; est enim realis & positiva permanentia in tali esse, & definitioni opponitur, quæ negatio quadam est: Ergo aternitas non constituitur per negationem, sed potius alicui negationi opponitur.

Adde quod negationes illæ dependentiæ vel successione, in quibus Scotus, & Suarez rationem formalem aternitatis constituunt, possunt convenire aliis attributis: nam negatio dependentiæ non convenit Deo formaliter, ratione aternitatis, sed ex eo quod habet esse à se, & est communis omnibus aliis perfectionibus divinis; & similiter negatio successione convenit immutabilitati, quæ etiam motu & successione caret.

Adde etiam, quod in definitione aternitatis à Boetio tradita, præter negationem termini, vel terminabilitatis, ponitur etiam positiva ratio uniformitatis & mensuræ, dicendo quod est tota simul & perfecta possessio: Ergo aternitas non est attributum negativum, sed positivum, quamvis connotet aliquam negationem, & fundet aliquem respectum rationis, sine quo non potest à nobis perfecte intelligi. Unde quando D. Thomas hic art. 1. dicit, *Sicut ratio temporis consistit in enumeratione prioris & posterioris in motu, ita in apprehensione uniformitatis eius quod est omnino extra motum, consistit ratio aternitatis*, non loquitur de enumeratione & apprehensione actuali, sed de aptitudinali, & radicali, quæ est actualis numerationis, & apprehensionis fundamentum: vel ut alii dicunt, non loquitur de apprehensione formali, sed de objectiva.

§. III.

Solvuntur argumenta Adversariorum.

148 **O**bjicies primò cum Vazque: D. Thomas in 1. dist. 19. quæst. 1. art. 1. ad 4. dicit, *Divina magnitudo nullo modo est mensurabilis, vel mensurata nec ab alio, nec à se, quia mensuratio ponit terminationem*. Ergo aternitas non habet rationem mensuræ, respectu divini esse.

Confirmatur primò: Illud quod est infinitum non potest mensurari: Sed esse divinum est infinitum in duratione, sicut in perfectione: Ergo non potest ab aternitate mensurari.

Confirmatur secundo: Omnis mensura duplicem importat imperfectionem Deo repugnantem: Prima est distinctio realis à mensurato, quia mensura & mensuratum relativè dicuntur: unde sicut si pater non distinguatur à filio, hoc ipso tollitur ratio patris; ita si mensura realiter identificetur cum mensurato, hoc ipso ratio mensuræ destruitur. Secundo mensuratum quæ tale, debet esse inferius ad mensuram; alioquin si esset ei æquale, non erit major ratio, cur illud sit potius mensuratum quam mensura: Ergo aternitas non potest esse mensura durationis esse divini.

Ad objectionem respondeo D. Thomam solum intendere, quod divina magnitudo non est mensurabilis ab alio, nec à se, tanquam à mensura formali, & excedente mensuratum: quia talis mensuræ ratio ponit terminationem in Deo, ut

A loquitur S. Doctor, non tamen intendit excludere à Deo rationem mensuræ virtualis, infinitæ, & adæquatæ ipsi mensurabili: hæc enim nullam in Deo arguit terminationem, aut imperfectionem: sicut nulla est imperfectio, quod attributa divina respiciant essentiam divinam, ut causam virtualem, & rationem à priori per quam demontrentur. Ex quo patet responso ad primam confirmationem, respondetur enim, id quod est infinitum non posse mensurari aliquâ mensurâ infinitâ, quia hæc non adæquatur infinito, neque ab aliqua mensura extrinseca, quæ sit uniformior & perfectior, quia respectu Dei, nihil perfectius esse potest, bene tamen per mensuram intrinsecam, & non miris infinitam, quam ipse Deus, sicut dicitur Deus comprehendere seipsum per suam cognitionem infinitam, & sicut bonitas infinita dicitur esse mensura amoris, quo seipsum infinite diligit.

Ad secundam confirmationem, patet etiam solutio ex supra dictis: ostendimus enim illas conditiones solum requiri ad rationem mensuræ extrinsecæ, vel formalis; non autem ad mensuram intrinsecam, aut virtualem: nam quando mensura est perfectissima, & intrinseca, ita habet rationem mensuræ, quod interdum sibi identificat ipsum mensuratum, ut constat in ipsis creaturis: tempus enim non solum est mensura motuum inferiorum, sed etiam motus primi mobilis in quo est; & ævum est mensura durationis supremi Angeli in quo est, & aliorum extra se. Unde ad exemplum de paternitate, in argumento adductum, neganda est paritas: duplex enim reperitur ratio discriminis. Prima est, quia paternitas est formaliter relatio, ac proinde essentialiter exigit realem distinctionem à correlativo; mensura autem, licet interdum fundet realem relationem ad mensuratum, non est tamen formaliter relatio. Secunda ratio discriminis sumitur ex parte fundamenti relationis patris ad filium, & mensuræ ad mensuratum; prima enim fundatur in actione generativa, unde cum de ipsa ratione actionis, sit distinctio realis à suo termino producto, relatio paternitatis non solum ratione sui, sed etiam ratione sui fundamenti, importat distinctionem realem à filio: at verò mensura antecedenter ad relationem quam fundat, non importat aliquam actionem emissivam & productivam mensurati, sed solum importat quod sit perfectissima, & uniformis in suo genere, & quod possit applicari & conjungi mensurato: unde quanto perfectior est mensura, tanto majorem requirit uniformitatem, & tanto perfectius conjungitur suo mensurato, subindeque cum aternitas sit mensura perfectissima, summe conjungitur suo proprio mensurato, ita ut habeat identitatem cum illo.

Objicies secundo: Si aternitas haberet rationem mensuræ, vel hoc ei competere respectu Dei, vel respectu creaturarum? Neutrū dici potest: Ergo rationem mensuræ non habet. Major patet, Minor etiam manifesta videtur: aternitas enim habet nimiram identitatem cum Deo, cum enim sit ipsamet Dei duratio, ab illo, ne per rationem quidem distinguitur: cum rebus verò creatis nimirum excessum, ac disproportionem; nam illa est infinita, immutabilis, indivisibilis, & tota simul; res verò creatæ, & temporales finitæ sunt, mutabiles, & successivæ, & præterito, præfenti, & futuro constant.

Confirmatur hæc secunda pars: Aternitas vel prius

prius mensurat unam partem motus & temporis, quam alteram, vel totam successiōnem temporis simul attingit. Neutrum dici potest: Ergo nullo modo potest esse mensura, saltem respectu rerum temporalium, & successiuarum. Consequētia patet, Antecedens verò probatur. Nam primum est contra rationem in mensurando, sed est tota simul possessio rei mensurata: secundum verò est contra rationem temporis, quod non potest simul coexistere secundum omnes sui partes, sed in continuo fluxu, & successiōne partium priorum, & posteriorum consistit.

152 Ad obiectiōnem respondeo, negando Minorem, quantum ad utramque partem: aeternitas enim mensurat durationem esse divini, tanquam mensura eius homogenea, propria, & adaequata; durationes verò creatas & inferiores, ut illarum mensura inadaequata, & superexcedens.

Ad primam probationem in contrarium dicendum est, quod ipsaemet Dei duratio, secundum diversos conceptus inadaequata, habet rationem mensurati & mensurae: mensurati quidem, in quantum dicit quantitatem, seu extensionem virtualement infinitam; mensurae verò, quantum explicat summam uniformitatem, & immutabilitatem in durando. Sicut divina natura, ut eminenti quodam modo habet rationem intellectiōnis, & obiecti specificari, simul habet rationem mensurati, & mensurae, secundum diversos respectus, ut supra annotavimus.

Ad secundam probationem dicendum, quod ille excessus, ac disproportion, quae inter aeternitatem, & durationes creatas reperitur, solum impedit, quod sit earum mensura homogenea, propria & adaequata; non tamen quod sit illarum mensura inadaequata, & excedens: qui excessus praecipue attenditur in duobus: primo quoad extensionem virtualement, quae est infinita, utpote carens principio & fine: secundo quantum ad modum mensurandi, quia modo immu-

tabili mensurat res temporales & successivas, nec per numerationem, aut replicationem, sicut libra mensurat pondus, & ulna pannum, sed per summam unitatem, & indivisibilitatem. Unde D. Thomas 1. contra Gent. cap. 66. *Proportio aeternitatis ad totam temporis durationem, est sicut proportio indivisibilis ad continuuum: non quidem eius indivisibilis, quod terminus continui est, quod non adest cuilibet parti continui: (huius enim similitudinem habet instans temporis) sed eius indivisibilis quod extra continuum est, cuilibet tamen parti continui, sive puncto in continuo signato coexistens: nam cum tempus motum non excedat, aeternitas quae extra motum est, nihil temporis est. Rursus cum esse aeterni nunquam deficiat, cuilibet tempore, vel instanti temporis praesentatiter adest aeternitas.... Quidquid igitur in quacumque parte temporis est, coexistit aeterno quasi praesens eidem, etsi respectu alterius partis temporis sit praeteritum, vel futurum.*

Ex hoc patet responsio ad confirmationem: dicendum est enim, quod aeternitas non successivè, sed simul ex parte sui mensurat omne tempus, & res quae in illo existunt. Nec propterea est divisibilis, quia coexistit rei divisibili, nam ei non coexistit per modum adaequationis, sicut quantitas bipalmaris, altereiusdem magnitudinis commensuratur, sed per modum virtutis & continentiae eminentialis: sicut anima coexistit corpori, & Angelus loco: vel sicut centrum, quamvis indivisibile, coexistit tamen omnibus lineis, a circumferentia ad illud deductis: ut in Tractatu de scientia Dei latius exponemus, explicando modum quo futura contingencia sunt Deo praesentia in aeternitate. Agemus etiam in Tractatu de Angelis, de aeterno, quod est diminuta quaedam aeternitatis participatio, existens in substantiis spiritualibus, & corporibus caelestibus. Quanam vero sit mensura visionis beatificae, declarabimus in Tractatu sequenti.

Dist. 4.
Art. 7.

Dist. 10.

Art. 10.

Art. 10.

Dist. 5.

